

**UJEDINJENI
NARODI**

Međunarodni sud za krivično gonjenje
lica odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-00-39&40/1-S

Datum: 27. februar 2003.

Original: ENGLESKI

PRED PRETRESNIM VIJEĆEM

U sastavu: sudija Richard May, predsjedavajući
sudija Patrick Robinson
sudija O-Gon Kwon

Sekretar: g. Hans Holthuis

Presuda od: 27. februara 2003.

TUŽILAC

protiv

BILJANE PLAVŠIĆ

PRESUDA

Tužilaštvo:

gđa Carla del Ponte
g. Mark Harmon
g. Alan Tieger

Obrana:

g. Robert J. Pavich
g. Eugene O'Sullivan

SADRŽAJ

I.	UVOD	1
II.	ČINJENIČNO STANJE.....	3
III.	MJERODAVNO PRAVO.....	8
	1. Statut i Pravilnik.....	8
	2. Opšta razmatranja.....	10
IV.	FAKTORI U ODMJERAVANJU KAZNE	11
	A. Težina krivičnog djela.....	11
	1. Argumenti strana	11
	2. Dokazi izvedeni na raspravi o kazni	13
	3. Zaključak.....	22
	B. Otežavajuće okolnosti	23
	C. Olakšavajuće okolnosti	25
	D. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima u bivšoj Jugoslaviji.....	45
V.	ODMJERAVANJE KAZNE.....	48
	A. Završne riječi strana	48
	B. Zaključci.....	51
	C. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru	52
VI.	DISPOZITIV	54

I. UVOD

1. Optužena, Biljana Plavšić, dobrovoljno se predala Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju (dalje u tekstu: Međunarodni sud) 10. januara 2001. Prvu optužnicu protiv optužene potvrdila je sudija Wald 7. aprila 2000., ali je optužnica ostala zapečaćena do predaje optužene.

2. Konsolidovanu optužnicu protiv optužene i Momčila Krajišnika potvrdio je 23. februara 2001. sudija May,¹ a 4. marta 2002. isti je sudija potvrdio i Izmijenjenu konsolidovanu optužnicu protiv ovo dvoje optuženih (dalje u tekstu: Optužnica).² U Optužnici se optužena teretila po više tačaka za genocid, saučesništvo u genocidu, kao i za sljedeće zločine protiv čovječnosti: progone, istrebljenje i lišavanje života, deportaciju i nehumana djela.

3. Prilikom svog prvog stupanja pred Pretresno vijeće III 11. januara 2001., optužena se izjasnila da nije kriva ni po jednoj tački te joj je određen pritvor u Pritvorskoj jedinici Ujedinjenih nacija (dalje u tekstu: Pritvorska jedinica).³

4. Dana 29. augusta 2001. Pretresno vijeće je donijelo rješenje da se optužena privremeno pusti na slobodu u Republiku Srbiju, gdje je optužena i bila privremeno na slobodi sve do dolaska na raspravu o kazni.

¹ Konsolidovana optužnica, 23. februar 2001., *Tužilac protiv Krajišnika i Plavšićeve*, predmet br. IT-00-39&40-PT.

² Odluka po zahtjevu optužbe za odobrenje za izmjenu i dopunu konsolidovane optužnice, 4. mart 2002., *Tužilac protiv Krajišnika i Plavšićeve*, predmet br. IT-00-39&40-PT. U skladu s ovom odlukom, Tužilaštvo je 7. marta 2002. podnijelo izmijenjenu konsolidovanu optužnicu (dalje u tekstu: Optužnica).

³ Prvo stupanje pred sud, *Tužilac protiv Plavšićeve*, predmet br. IT-00-40-I, stranice transkripta (dalje u tekstu: T) 3-4; Nalog za pritvor, 11. januar 2001.

5. Na sjednici održanoj 2. oktobra 2002. optužena se izjasnila krivom po tački tri, progoni, zločin protiv čovječnosti. Pretresno vijeće, uvjerivši se da je izjašnjenje o krivici dato dobrovoljno, upućeno i nedvosmisleno, te da postoji dovoljna činjenična osnova za postojanje krivičnog djela i učestvovanje optužene u istom, proglasilo je optuženu krivom.⁴ Optužena se izjasnila o krivici na osnovu Sporazuma o potvrdnom izjašnjenju o krivici koji su strane sklopile 30. septembra 2002. U tom Sporazumu, par. 3 i 9(a), tužilac je pristao da predloži odbacivanje preostalih tačaka optužnice nakon što se optužena potvrdno izjasni o krivici, te su te tačke i odbačene odlukom Pretresnog vijeća od 20. decembra 2002.⁵

6. Od 16. do 18. decembra 2002. održana je rasprava o kazni, na kojoj su strane izvodile dokaze i iznosile argumente. Na kraju rasprave Pretresno vijeće se povuklo na vijećanje o kazni.

7. Dana 9. januara 2003. Pretresno vijeće II je izdalo nalog da optužena pristupi i svjedoči pred tim vijećem u predmetu *Stakić*.⁶ Stoga je ovo Pretresno vijeće pozvalo strane da se pismeno izjasne o tome da li, i u kojoj mjeri, ovaj nalog po njihovom mišljenju utiče na kaznu.⁷ Obje strane su 12. februara 2003. odgovorile da nalog nema nikakvog uticaja na njihova prethodna izjašnjenja o kazni koju bi bilo primjereno izreći optuženoj.⁸ Stoga Pretresno vijeće pri odmjeravanju kazne gđi Plavšić neće uzeti u obzir taj nalog.

⁴ Shodno pravilu 62 *bis* Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Pravilnik); T. 339.

⁵ Odluka kojom se usvaja zahtjev tužioca da se odbace tačke 1, 2, 4, 5, 6, 7 i 8 Izmijenjene konsolidovane optužnice, 20. decembar 2002.

⁶ Nalog kojim se dr. Biljana Plavšić *proprio motu* poziva da svjedoči kao svjedok Pretresnog vijeća u skladu sa pravilom 98, 9. januar 2003., *Tužilac protiv Stakića*, predmet br. IT-97-24-T.

⁷ Nalog za podnošenje dodatnih podnesaka, 10. januar 2003.; izmijenjen Nalogom kojim se odobrava produženje roka za podnošenje podnesaka, 21. januar 2003.

⁸ Odgovor Biljane Plavšić na Nalog za podnošenje dodatnih podnesaka od 10. januara 2003., zaveden 12. februara 2003. (datiran 11. februara 2003.); Odgovor optužbe na nalog za podnošenje dodatnih podnesaka, 12. februar 2003.

II. ČINJENIČNO STANJE

8. U tački 3, po kojoj se optužena izjasnila krivom, navodi se da je između 1. jula 1991. i 30. decembra 1992. optužena, djelujući kao pojedinac i u dogovoru s drugim članovima udruženog zločinačkog poduhvata, planirala, podsticala, naredila i pomagala i podržavala progone bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva u 37 opština u Bosni i Hercegovini (dalje u tekstu: BiH). Počinjeni progoni navedeni su u toj tački i priložima uz nju, koji čine Dodatak A uz ovu presudu.

9. Uza Sporazum o potvrdnom izjašnjenju o krivici priložen je dokument pod naslovom "Činjenične osnove", u kojem se opisuje gorenavedeno krivično djelo i učestvovanje optužene. Taj dokument je optužena prihvatila i na njega se Pretresno vijeće oslonilo pri izricanju kazne. Sažeti prikaz "Činjeničnih osnova" dat je u paragrafima koji slijede.

10. U "Činjeničnim osnovama" najprije se iznosi životopis optužene. Gospođa Plavšić danas ima 72 godine, a rođena je 7. jula 1930. u Tuzli u Bosni i Hercegovini. Ostvarila je istaknutu akademsku karijeru kao profesor biologije i dekan fakulteta u sklopu Univerziteta u Sarajevu. Politikom se nije bavila dok u julu 1990. nije stupila u Srpsku demokratsku stranku. No, ubrzo je postala veoma istaknut član stranke i došla je na vodeći položaj u srpskoj republici u BiH. Dana 11. novembra 1990. izabrana je za srpskog predstavnika u Predsjedništvu Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, na kojem položaju je ostala do decembra 1992. Optužena je bila aktivna u Predsjedništvu Republike BiH kao i Predsjedništvu Republike Srpske: od 28. februara do 12. maja 1992. bila je jedan od dva vršioca dužnosti potpredsjednika Srpske Republike Bosne i Hercegovine, a od maja do decembra 1992. član kolektivnog pa proširenog predsjedništva Republike Srpske.⁹

⁹ Činjenične osnove za potvrdno izjašnjenje o krivici, 30. septembar 2002. (dalje u tekstu: "Činjenične osnove"), par. 1-8.

11. "Činjenične osnove" zatim prelaze na kontekst. Navodi se da je u oktobru 1991., nakon što je u Skupštini BiH izglasano ustanovljenje suverene Bosne i Hercegovine, Politički savjet SDS-a, član kojega je bila gđa Plavšić, glasao za osnivanje Skupštine bosanskih Srba.

Osnovni cilj SDS-a i vođstva bosanskih Srba bio je da svi Srbi u bivšoj Jugoslaviji ostanu u zajedničkoj državi. [...] Do oktobra 1991. vođstvo bosanskih Srba, uključujući i gospođu Plavšić, bilo je svjesno i posjedovalo namjeru da u razdvajanje etničkih zajednica uključi trajno uklanjanje određenih etničkih grupa, bilo sporazumom bilo silom, a osim toga bilo je svjesno da će svako prisilno uklanjanje nesrpskog stanovništva [...] uključivati i diskriminacionu politiku progona.¹⁰

12. U oktobru 1991. i u narednim mjesecima SDS je pojačala napore kako bi osigurala da cilj razdvajanja etničkih grupa bude ostvaren upotrebom sile u slučaju da se rješenje ne postigne pregovorima. Ti naponi su uključivali naoružavanje dijela populacije bosanskih Srba u saradnji sa Jugoslovenskom narodnom armijom (JNA), Ministarstvom unutrašnjih poslova (MUP) Srbije i srpskim paravojnim jedinicama. SDS je lokalnim čelnicima izdala uputstvo da formiraju krizne štabove, provedu pripreme za stvaranje opštinskih organa vlasti, da mobiliziraju policijske snage i snage teritorijalne odbrane (TO) bosanskih Srba i stave ih pod komandu JNA. Krizni štabovi su ta naređenja i sproveli.¹¹

13. Vezano za uloge koje su odigrali pojedinci, "Činjenične osnove" navode da su u kreiranju i sprovođenju gornjeg cilja učestvovali mnogi pojedinci. Među tim pojedincima postojale su razlike, kako u njihovoj spoznaji detalja tako i u njihovoj ulozi u sprovođenju rečenog cilja. Sa svoje strane, gđa Plavšić je

prihvatila i podržala cilj [...] i doprinijela njegovom ostvarenju. Ona nije učestvovala u utvrđivanju i planiranju tog cilja zajedno s Miloševićem, Karadžićem, Krajišnikom i drugima i imala je manje značajnu ulogu u njegovom provođenju u odnosu na Karadžića, Krajišnika i druge.¹²

14. "Činjenične osnove" zatim prelaze na događaje iz 1992. i s više pojedinosti opisuju uloge vodećih ličnosti. U martu 1992. bosanski Srbi su potpisali Cutilheirov plan

¹⁰ *Ibid.*, par. 10.

¹¹ *Ibid.*, par. 11-12.

koji je predviđao postojanje suverene BiH, na principu kantonizacije i etničkog identiteta. No, bosanski Muslimani su plan odbacili. Uslijedilo je osnivanje zasebne policije bosanskih Srba. Dana 8. aprila 1992. gđa Plavšić (i g. Koljević) podnijeli su ostavke na funkcije u Predsjedništvu Republike Bosne i Hercegovine u znak protesta zbog sjednice Predsjedništva na koju oni nisu bili pozvani, a na kojoj je objavljena opšta mobilizacija. Gospođa Plavšić i Koljević (kao supredsjednici Srpske Republike Bosne i Hercegovine) naredili su mobilizaciju snaga TO-a. Dana 12. maja 1992. formirana je Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine (VRS). Glavni štab VRS-a bio je odgovoran Predsjedništvu čiji su članovi u periodu maj-juni 1992. bili Radovan Karadžić, Nikola Koljević i gospođa Plavšić. Kasnije je kolektivno Predsjedništvo prošireno i u njega su ušli Momčilo Krajišnik i Branko Đerić. Predsjedništvo je imalo ingerencije i nad policijom bosanskih Srba, TO-om i civilnim vlastima.¹³ Karadžić i Krajišnik,

dvije najistaknutije ličnosti sa najvećom kontrolom u SDS-u i vladi bosanskih Srba, vršili su primarnu vlast i kontrolu nad strukturama bosanskih Srba. Kao lideri SDS-a i republike bosanskih Srba, oni su se najčešće sastajali sa opštinskim i regionalnim liderima koji su bili odgovorni za ostvarivanje cilja prisilnog razdvajanja etničkih grupa i davali im smjernice.¹⁴

S druge strane, optužena je na različite načine podržavala iste ciljeve, i to:

- (a) time što je bila je supredsjednik i na taj način podržavala i održavala organe državne vlasti i vojne organe na lokalnom i državnom nivou kroz koje je ostvarivan taj cilj;
- (b) time što je svojim javnim izjavama kako je primjena sile opravdana jer Srbi imaju pravo na određene teritorije u BiH i jer treba da se plaše genocida koji bosanski Muslimani i bosanski Hrvati namjeravaju nad njima izvršiti, poticala učešće u ostvarivanju tog cilja;

¹² *Ibid.*, par. 13.

¹³ *Ibid.*, par. 15-16.

¹⁴ *Ibid.*, par. 16.

- (c) time što je pozivala i poticala paravojne snage iz Srbije da pomognu snagama bosanskih Srba u ostvarivanju cilja razdvajanja etničkih grupa upotrebom sile.¹⁵

15. Vođstvo bosanskih Srba znalo je da su srpske snage koje se bore na strani bosanskih Srba vojno znatno jače od nesrpskih; a Radovan Karadžić je upozorio Muslimane da će biti uništeni ukoliko budu tražili suverenu i nezavisnu BiH.¹⁶ Snage bosanskih Srba, u saradnji sa JNA, MUP-om Srbije i paravojnim jedinicama "u ostvarivanju cilja razdvajanja etničkih grupa upotrebom sile", počinile su progone putem kampanje "koja je obuhvatala radnje, događaje i mjesta navedena u tački 3 i Prilozima A, B, C i D Izmijenjene konsolidovane optužnice" i za koje optužena priznaje da su se zaista zbili. Djela progona uključivala su sljedeće:

- lišavanje života tokom napada na gradove i sela;
- surovo i nečovječno postupanje tokom i nakon napada;
- prisilno premještanje i deportacije;
- protivpravno pritvaranje i lišavanje života, prisilan rad i korišćenje živog štita;
- surovo i nečovječno postupanje i nehumani uslovi u zatočeničkim objektima;
- uništavanje kulturnih i vjerskih objekata; i
- pljačkanje i bezobzirno razaranje.¹⁷

16. Ova djela i događaji detaljno su opisani u tački 3 i u prilozima uz optužnicu, u kojima se navode rezultati kampanje progona u 37 opština.

- U Prilogu A navodi se 59 incidenata koji su uključivali lišavanje života muškaraca, žena i djece u 18 opština. U mnogo slučajeva broj ubijenih u pojedinom incidentu nije tačno naveden, nego se koriste izrazi kao "više" i

¹⁵ *Ibid.*, par. 17.

¹⁶ *Ibid.*, par. 18.

¹⁷ *Ibid.*, par. 19.

"desetine". No, navodi se da je u 28 incidenata ukupno ubijeno 650 muškaraca, žena i djece. Ubistva su se dogodila između 1. aprila i 3. decembra 1992.

- U Prilogu B navode se dalja ubistva u 38 zatočeničkih objekata u 21 opštini. Većina žrtava ubijena je u tim zatočeničkim objektima, a neke su ubijene na prisilnom radu ili dok su korišćene kao živi štit za vrijeme borbenih dejstava. Navodi se da je u 19 zatočeničkih objekata ubijeno preko 1.600 zatočenika, ali se ne precizira broj ubijenih u ostalim objektima. Ubistva su se dogodila između maja i decembra 1992.
- Prilog C daje spisak oko 400 zatočeničkih objekata u 34 opštine. Među tim objektima bili su zatvori, policijske stanice, škole, kasarne, fabrike i domovi kulture. Oni su, kako se navodi u tački C, služili kao mjesta protivpravnog zatočavanja zatočenika, koji su podvrgavani okrutnom i nečovječnom postupanju u nehumanim životnim uslovima.
- Prilog D daje spisak razorenih kulturnih spomenika i sakralnih objekata u 29 opština. Razoreno je ukupno više od 100 džamija, dva mekteba i 7 katoličkih crkava.

17. U "Činjeničnim osnovama" takođe se opisuje reakcija vođstva bosanskih Srba, uključujući i optuženu, na te zločine. Navodi se sljedeće:

Gospođa Plavšić [je] učestvovala u prikrivanju tih zločina javno poričući da su se oni dogodili iako nije imala osnova za to. Kada je kasnije imala razloga da zna da poricanje zločina zapravo nije bilo zasnovano na istini, ona svoje izjave nije povukla niti ispravila.¹⁸

18. Vođstvo bosanskih Srba, uključujući i Biljanu Plavšić, te je navode ignorisalo. Gospođa Plavšić se nije obazirala na informacije o rasprostranjenom etničkom čišćenju i javno ga je obrazlagala i opravdavala. Ona je bila upoznata sa tim da se glavni lideri

Srpske Republike BiH ne obaziru na te zločine iako imaju moć da te zločine spriječe kazne njihove počiniocce.¹⁹

Kako se cilj razdvajanja etničkih grupa upotrebom sile ostvarivao gorenavedenim krivičnim djelima, gospođa Plavšić je nastavila da podržava režim svojim prisustvom u strukturama rukovodstva, javnim pohvalama i branjenjem snaga bosanskih Srba i njihovih nastojanja, te poricanjem zločina koje su počinili bosanski Srbi.²⁰

19. Valjalo bi takođe pomenuti dokument koji je podnesen u isto vrijeme kad i "Činjenične osnove", a riječ je o izjavi optužene od 30. septembra 2002. u prilog promjeni izjašnjenja o krivici. U toj izjavi gđa Plavšić je izjavila da se "nada da će svojim prihvatanjem odgovornosti i time što je izrazila puno i bezuslovno kajanje pružiti barem malo utjehe nevinim žrtvama - Muslimanima, Hrvatima i Srbima - rata u Bosni i Hercegovini". Pozvala je "i druge, naročito lidere [...] da preispitaju sebe i svoje sopstveno ponašanje." Kao rukovodilac, i kasnije kao optuženo lice, spoznala je mnogo toga o težini i karakteru krivičnih djela koje su počinile snage koje je ona vodila i inspirisala za vrijeme rata; te ona priznaje svoju obavezu da prihvati odgovornost za djela koja su počinili drugi.²¹

III. MJERODAVNO PRAVO

1. Statut i Pravilnik

20. U nastavku citiramo relevantne odredbe Statuta Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Statut) i Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Pravilnik) koje se odnose na odmjeravanje kazne:

¹⁸ *Ibid.*, par. 20.

¹⁹ *Ibid.*, par. 21.

²⁰ *Ibid.*, par. 22.

²¹ Izjava Biljane Plavšić u prilog prijedlogu za promjenu izjašnjenja o krivici shodno pravilu 62bis, 30. septembar 2002. (dalje u tekstu: pismena izjava Biljane Plavšić).

Član 24
Krivične sankcije

1. Krivične sankcije koje izriče pretresno vijeće ograničene su na kaznu zatvora. Prilikom određivanja kazne zatvora pretresno vijeće imaće u vidu opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije.
2. Prilikom izricanja kazni, pretresna vijeća uzimaju u obzir faktore poput težine krivičnog djela i individualnih prilika osuđenika.

[...]

Pravilo 101
Kazne

- (A) Osoba proglašena krivom može biti osuđena na kaznu zatvora, uključujući i doživotnu kaznu zatvora.
- (B) Prilikom određivanja kazne pretresno vijeće uzima u obzir faktore spomenute u članu 24(2) Statuta, kao i faktore kao što su:
 - (i) sve otežavajuće okolnosti;
 - (ii) sve olakšavajuće okolnosti, uključujući i značajnu saradnju osuđenog s tužiocem prije ili poslije izricanja presude;
 - (iii) opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije;

[...]

- (C) Osuđenom će se uračunati eventualno vrijeme koje je proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak.

21. Dakle, pri odmjeravanju kazne, Pretresno vijeće mora uzeti u obzir sljedeće faktore:

- težinu krivičnog djela
- sve otežavajuće okolnosti
- sve olakšavajuće okolnosti
- opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije.

2. Opšta razmatranja

22. Žalbeno vijeće Međunarodnog suda usvojilo je stav da su glavni principi izricanja kazni za zločine protiv međunarodnog prava odvratanje i retribucija.²² Ti faktori orijentirani na svrhu kažnjavanja kontekst su u okviru kojeg treba da se odmjeri kazna pojedinom optuženom.²³

23. Kao što je detaljno izloženo u presudi o kazni u predmetu *Todorović*, princip retribucije treba shvatati kao pravičan i izbalansiran pristup kažnjavanju za nedjela. To znači da kazna mora biti tako odmjerena da bude proporcionalna počinjenom nedjelu, drugim riječima, kazna mora odgovarati zločinu. Taj princip se pokazuje u uslovu, koji propisuje Statut, da Vijeće prilikom odmjeravanja kazne mora uzeti u obzir težinu krivičnog djela.²⁴

24. Žalbeno vijeće je prihvatilo da je odvratanje "element koji se opravdano može razmatrati pri odmjeravanju kazne"²⁵ i uvažilo "opšti značaj odvratanja kao faktor u odmjeravanju kazne za međunarodne zločine".²⁶ I ovdje, kao što je rečeno u presudi o kazni u predmetu *Todorović*, Pretresno vijeće smatra da to znači da je odvratanje jedan od osnovnih principa određivanja kazne, u smislu da kazne koje izriče Međunarodni sud moraju biti tako odmjerene da u opštem smislu mogu djelovati kao element odvratanja, kako bi se oni koji pomišljaju na počinjenje sličnih zločina odvratili od te namjere.²⁷

25. Ključni faktor u odmjeravanju kazne je težina zločina. Žalbeno vijeće ga je ocijenilo kao "daleko najvažniju stvar koju treba imati u vidu" i zauzelo stav da "kazne

²² *Tužilac protiv Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*), par. 185; *Tužilac protiv Delalića i drugih*, predmet IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001. (Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*), par. 806.

²³ *Tužilac protiv Todorovića*, predmet br. IT-95-9/1-S, Presuda o kazni, 31. juli 2001. (dalje u tekstu: Presuda o kazni u predmetu *Todorović*), par. 28.

²⁴ Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 29.

²⁵ *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-A i IT-94-1-*Abis*, Presuda o žalbi na kaznu, 26. januar 2000. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda o kazni u predmetu *Tadić*), par. 48.

²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185; vidi takođe Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 803.

²⁷ Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 30.

koje valja izreći moraju odražavati inherentnu težinu kriminalnog ponašanja optuženog".²⁸

IV. FAKTORI U ODMJERAVANJU KAZNE

26. Pretresno vijeće će se stoga u razmatranju raznih faktora najprije pozabaviti težinom počinjenog krivičnog djela, imajući u vidu, kao što je reklo Žalbena vijeće, da to iziskuje razmatranje konkretnih okolnosti predmeta, kao i oblika i stepena učestvovanja optužene u počinjenom krivičnom djelu.²⁹

A. Težina krivičnog djela

1. Argumenti strana

27. Optužba tvrdi da karakteristično obilježje krivičnog djela progona, tj. namjera diskriminacije i postojanje krivičnih djela u osnovi, opravdava strožu kaznu. Optužba dalje tvrdi da je kampanja u kojoj je optužena učestvovala bila masovnih razmjera i sprovedena na ogromnom području, pri čemu su protjerane stotine i hiljade ljudi, a mnogi su ubijeni: kampanja je vođena osobito brutalno i svirepo, uz korišćenje mučenja i seksualnog nasilja.³⁰

28. Odbrana prihvata da su snage bosanskih Srba sprovodile kampanju progona koja je bila organizovana, sistematska i rasprostranjena. Odbrana prihvata težinu krivičnog djela i oblik i stepen učešća gđe Plavšić u njemu onako kako su opisani u tački 3 optužnice i u "Činjeničnim osnovama".³¹

²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731, gdje se citira predmet *Tužilac protiv Kupreškića i drugih*, predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*), par. 852; i Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 182.

²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731, gdje se citira Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 852.

³⁰ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 12-15.

³¹ Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 2, 33.

29. Optužba je takođe priložila, u Dodatku II uz podnesak o odmjeravanju kazne, izvode iz iskaza svjedoka pred Međunarodnim sudom u drugim predmetima, kako bi pokazala kakve su posljedice po njih imali ovi zločini.³² Ti izvodi, koji se odnose na incidente u više opština, mogu se sažeto prikazati na sljedeći način:

- Brčko: ubistva, premlaćivanja i silovanja u logoru Luka zatočenika Muslimana "koji su bili krivi što su živi".³³
- Višegrad: oko 70 Muslimana, među kojima je bilo žena i djece, natiskano je u malu kuću sa samo dva prozora, koja je zatim prelivena zapaljivom tečnošću i zapaljena. Spasilo se samo šest osoba.³⁴ Drugi incident je pogubljenje pet muškaraca i pokušaj ubistva dvojice muškaraca na rijeci Drini 7. juna 1992.³⁵
- Foča: ubistva i premlaćivanje muškaraca, među kojima je bilo i starijih osoba, u KP domu, koji su žrtve živo i detaljno opisale kao mjesto gdje žrtve nisu bile "poštovane kao ljudska bića".³⁶
- Prijedor: ubistva, premlaćivanja i okrutni i nehumani uslovi u zatočeničkom logoru Omarska. Žrtve su izjavile da su se njihovi životi od trenutka zatočenja "nezamislivo" promijenili.³⁷ Pored toga je na planini Vlašić počinjen masakr nad "kolonom muškaraca", od kojih su neki bili članovi iste porodice: vrlo malo ih je preživjelo.³⁸

³² Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 20 i Dodatak II uz Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne. Događaji opisani u Dodatku II ulaze u vremenske, teritorijalne i stvarne okvire tačke 3 optužnice.

³³ Dodatak II uz Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, str. 2-12. Ovaj citat uzet je sa str. 11.

³⁴ *Ibid.*, str. 12-16.

³⁵ *Ibid.*, str. 17-19.

³⁶ *Ibid.*, str. 20-31. Ovaj citat uzet je sa str. 26.

³⁷ *Ibid.*, str. 32-43. Ovaj citat uzet je sa str. 33.

³⁸ *Ibid.*, str. 44-46. Ovaj citat uzet je sa str. 44.

- Zvornik: ubistva i seksualno nasilje na Ekonomiji i u logoru Čelopek. Seksualno nasilje, koje je uključivalo prisiljavanje srodnika da jedni nad drugima izvrše seksualno nasilje, u nekim slučajevima imalo je za posljedicu smrt.³⁹
- Banja Luka: ubistva u logoru Manjača, koja su opisana kao "likvidacije".⁴⁰

Oslanjajući se na presude pretresnih vijeća u predmetima *Čelebići* i *Aleksovski*, optužba iznosi argument da su ovakvi incidenti, učestali i na mnogo mjesta, više nego dovoljni otežavajući faktor krivičnog djela optužene.⁴¹

2. Dokazi izvedeni na raspravi o kazni

30. Na raspravi o kazni izvedeni su dokazi o težini krivičnog djela. Ti su se dokazi odnosili na sprovođenje i učinak kampanje progona koju je vršilo vođstvo bosanskih Srba 1992. godine. Ti se dokazi mogu najprikladnije sažeti tako da se razvrstaju po pojedinim vidovima kampanje:

- (a) prisilno protjerivanje i premještanje;
- (b) rasprostranjena ubistva;
- (c) uništavanje imovine i vjerskih objekata; i
- (d) okrutno ili nečovječno postupanje u zatočeničkim objektima.

³⁹ *Ibid.*, str. 48-51. Ove informacije potiču iz izjava svjedoka datih istražiteljima Tužilaštva (a ne iz svjedočenja uživo pred Međunarodnim sudom).

⁴⁰ *Ibid.*, str. 51-53. Ovaj citat uzet je sa str. 53.

⁴¹ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 20, gdje se tužilac poziva na predmet *Tužilac protiv Delalića i drugih*, predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*), par. 1262, 1264 i 1268; i *Tužilac protiv Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-T, Presuda, 25. juni 1999. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*), par. 227.

(a) Prisilno protjerivanje i premještanje

31. U vezi sa nacionalnom strukturom u Bosni i Hercegovini prije sukoba, jedan svjedok, g. Mirsad Tokača, predstavnik Državne komisije za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini, posvjedočio je da se 1992. nije mogla naći nijedna opština u kojoj bi neka etnička grupa imala izrazitu većinu, iako je bilo opština u kojima su imale relativnu većinu. Na primjer, kad je riječ o opštinama u istočnom dijelu Bosne, s izuzetkom opštine Bijeljina, gdje su Srbi imali relativnu većinu, u tim opštinama je uglavnom većinsko bilo bošnjačko stanovništvo ili su razne etničke grupe bile manje-više ujednačeno zastupljene.⁴² Postojala je čvrsta socijalna struktura i nijedna nacionalnost nije bila ni na koji način izolovana.⁴³ Po selima u tim opštinama, Muslimani i Hrvati su vjekovima živjeli zajedno sa Srbima te su na tim mjestima izgradili svoje tradicije, običaje, kulturu, spomenike i groblja.⁴⁴

32. Kako je posvjedočio Mirsad Tokača, godina 1992., a naročito period od aprila do augusta 1992., bila je "ključna za sve ono što će se kasnije događati".⁴⁵ Otprilike 70% protjerivanja desilo se 1992. godine.⁴⁶ Na primjer, u opštini Foča je 1991. živjelo 51% Bošnjaka. Krajem te godine, u opštini gotovo uopšte više nije bilo Bošnjaka. Slična je situacija postojala u Bratuncu, Ključu, Prijedoru i Sanskom Mostu.⁴⁷ Ukupno oko 850 sela u kojima su živjeli Muslimani i Hrvati fizički su uništena i više ne postoje. Kao posljedica te kampanje progona, nestale su čitave porodice.⁴⁸

33. Mirsad Tokača je zatim rekao da su bosanski Srbi i druge snage koje su sprovodile prisilno protjerivanje uvijek koristili isti metod - munjevite napade i

⁴² Mirsad Tokača, T. 386. Svjedok je predstavnik Državne komisije za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u BiH. Komisija je osnovana 1992.; obavljani su razgovori sa 5.000 svjedoka i prikupljeno je 20.000 fotografija i video-traka, kao i velik broj dokumenata i drugih izvještaja u vezi sa zločinima protiv čovječnosti i teškim kršenjima ljudskih prava u Bosni i Hercegovini.

⁴³ *Ibid.*, T. 388.

⁴⁴ *Ibid.*, T. 393.

⁴⁵ *Ibid.*, T. 390.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*, T. 391.

⁴⁸ *Ibid.*, T. 392-93. Nestanak čitavih porodica zabilježen je u sljedećim selima i područjima: Biljani, Foča, Hrnici, Hrustovo, Jelićka, Ključ, Krasulje, Nevesinje, Okreči, Prhovo, Sanski Most, Srnja, Srnjani, Štedin, Velagići i Višegrad.

granatiranje, a zatim ulazak mehanizovanih jedinica u sela i gradove i "početak nasilja i svega onoga što će uslijediti". Žene su bile odvajane od muškaraca i odvođene u zatočeničke objekte ili protjerivane na druga područja.⁴⁹

34. Prisilna protjerivanja u tih 37 opština bila su obilježena i propraćena brutalnošću i nasiljem jer je "samo brutalnom silom bilo moguće ljude razdvojiti".⁵⁰ To je naročito bio slučaj u Zvorniku, Bratuncu, Vlasenici, Višegradu, Prijedoru, Sanskom Mostu, Ključu i opštinama u dolini rijeke Sane.⁵¹ Te brutalne akcije obuhvatale su brojna ubistva, čine seksualnog nasilja i silovanja.⁵²

35. Veoma je malo izuzetaka od ovog obrasca agresije; među njima je najvažnija Janja, mjesto kraj Bijeljine, a donekle je izuzetak i Banja Luka, gdje nisu protjerane cjelokupne populacijske grupe koje su bile objekt progona.⁵³ No, ti bosanski Muslimani, bosanski Hrvati i drugi nesrbi koji su ostali u tim područjama živjeli su u stalnom strahu da će biti protjerani, sa njima se postupalo kao sa građanima drugog reda i nisu imali nikakvu zakonsku zaštitu.⁵⁴ Bilo je takođe slučajeva u Prijedoru i Sanskom Mostu, gdje su bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima koji su ostali nakon progona stavljali trake i vrpce kao oznaku nacionalne pripadnosti.⁵⁵ Mnogi ljudi su bili šokirani i očekivali su da će brutalnosti i nasilje u jednom trenutku stati, pa su ostali, ne mogavši se odlučiti da ostave svoj kućni prag. Nažalost, tu odluku su mnogi "platili životima".⁵⁶ Od onih koji nisu u prvi mah bili protjerani iz Bratunca i Vlasenice mnogi su bili ustrašeni i izbjegli su u Srebrenicu, Tuzlu i Zvornik.⁵⁷

⁴⁹ *Ibid.*, T. 389-90, 394.

⁵⁰ *Ibid.*, T. 389.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*, T. 395. O razmjerima ubistava biće više riječi u nastavku. Prema iskazu Mirsada Tokače, najviše slučajeva seksualnog nasilja i silovanja zabilježeno je u Foči, Bratuncu, Vlasenici, Zvorniku, Prijedoru i Brčkom.

⁵³ *Ibid.*, T. 389. Iz Janje je to stanovništvo protjerano tek 1995.

⁵⁴ *Ibid.*, T. 397-98.

⁵⁵ *Ibid.*, T. 398.

⁵⁶ *Ibid.*, T. 394-95.

⁵⁷ *Ibid.*, T. 394.

36. Trajne posljedice tih prisilnih protjerivanja i premještanja ilustruje nedavni Izvještaj o nacionalnoj strukturi, raseljenim licima i izbjeglicama (koji je sačinilo Tužilaštvo).⁵⁸ U njemu stoji da je u 37 opština koje se navode u optužnici udio nesrba pao sa 726.960 (53,97%) 1991. godine na 235.015 (36,39%) 1997. godine.⁵⁹ Tokom istog perioda, udio nesrba na područjima koja danas čine Federaciju Bosne i Hercegovine porastao je za 41,18%, dok se udio nesrba na područjima koja danas čine drugi entitet, Republiku Srpsku, smanjio za 81,74%.⁶⁰

37. Osim toga, u pogledu raseljenih lica, u Izvještaju se navodi da je nakon rata, od ukupnog broja stanovnika koji su ranije živjeli u ovih 37 opština, godine 1997. 41.75% svih za koje je utvrđeno da su preživjeli rat i dalje bilo raseljeno ili izbjeglo. Od tog broja, 73.35% su bili nesrbi.⁶¹

38. U tom kontekstu optužba je dala i primjere. Navodi se da je 1997. u opštini Foča bilo samo 434 Muslimana i Hrvata, odnosno 3,8% od ukupnog stanovništva opštine. Daje se i poređenje sa brojkama iz 1991., kad je Bošnjaka i Hrvata bilo 15.000, odnosno otprilike 51% ukupnog stanovništva. Slična je situacija bila i u drugim opštinama, npr. u Zvorniku, gdje je 1991. živjelo 31.000 bosanskih Muslimana i Hrvata, a 1997. ih je bilo manje od 1.000. U Bratuncu je od 1991. do 1997. nesrpska zajednica spala sa 16.000 osoba na samo nekoliko stotina.⁶²

39. Osim toga, optužba je podastrla tabelu sa brojem stanovnika u pojedinim naseljima na području Prijedora 1991. godine.⁶³ U čitavoj je opštini živjelo otprilike

⁵⁸ Dokazni predmet (dalje u tekstu: DP) 15, Ewa Tabeau i Marcin Zóltkowski, "Ethnic Composition and Displaced Persons and Refugees in 37 Municipalities of Bosnia and Herzegovina 1991 and 1997" /Nacionalna struktura, raseljena lica i izbjeglice u 37 opština u Bosni i Hercegovini 1991. i 1997.", 28. juli 2002. (dalje u tekstu: Izvještaj Tabeauove i Zoltkovskog).

⁵⁹ *Ibid.*, str. 3-4, tabela 1NS. Kako se navodi u Izvještaju, "nesrbi" obuhvataju bosanske Muslimane, bosanske Hrvate i druge etničke grupe.

⁶⁰ *Ibid.*, str. 4. Entitet Federacija Bosne i Hercegovine sastoji se od bošnjačkih i hrvatskih kantona.

⁶¹ *Ibid.*, str. 4.

⁶² Rasprava o kazni, T. 622-23.

⁶³ DP 17, "Prijedor Settlement Populations, 1991-1993" /Stanovništvo naselja na području Prijedora između 1991. i 1993./

53.000 nesrba, da bi 1997. ostalo manje od 4.000 Muslimana i Hrvata.⁶⁴ U tim mjestima u prijedorskom kraju opaža se velika razlika u broju nesrba koji su živjeli u pojedinim dijelovima opštine 1991. odnosno 1993. Kako tvrdi optužba, to ilustruje razmjere kampanje progona.⁶⁵ Na primjer, u mjestu Kozarac nesrpsko stanovništvo je 1991. brojilo 7.643 osobe od ukupno 8.028 stanovnika. No 1993. u Kozarcu je živjelo samo 19 nesrba, dok je ukupno stanovništvo mjesta tada brojalo 884. Slična je situacija bila i u mjestu Kamičani, gdje je 1991. od ukupno 4.468 stanovnika nesrba bilo 3.997, da bi 1993. godine broj nesrba spao na tri, od ukupnog broja stanovnika koji je iznosio 438 osoba. Od gotovo 3.000 bosanskih Muslimana, koliko ih je u Hambarinama živjelo 1991. godine, 1993. ih je ostalo tek pet. U Čarakovu je nesrpska zajednica 1991. brojila 2.400 osoba, a 1997. ih je ostalo samo dvoje. Značajna je i situacija u Bišćanima: 1991. godine tamo je živjelo 1.443 ljudi, od čega 1.436 nesrba, da 1993. godine u mjestu ne bi ostao nijedan stanovnik.⁶⁶

40. Prema iskazu g. Tokača, slična je situacija i u Podrinju, kamo se do danas vratilo samo 6% protjeranog stanovništva.⁶⁷

(b) Rasprostranjena ubistva

41. Brutalni čini kojima je popraćeno prisilno protjerivanje i premještanje bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugih nesrba često su uključivali masovna ubistva.⁶⁸ Mirsad Tokača je posvjedočio da je "1992. godina ključna godina kad je u pitanju ta pojava"⁶⁹ jer je u tom ključnom periodu ubijeno najmanje 50.000 osoba.⁷⁰ Najveća kampanja bila je koncentrisana u maju, junu, julu i augustu, kad je počinjeno 80%

⁶⁴ Rasprava o kazni, T. 622; DP 17, Stanovništvo naselja na području Prijedora između 1991. i 1993.

⁶⁵ *Ibid.*, T. 623.

⁶⁶ DP 17, Stanovništvo naselja na području Prijedora između 1991. i 1993.

⁶⁷ Mirsad Tokača, T. 390.

⁶⁸ *Ibid.*, T. 402. Mirsad Tokača je izjavio da je u ovom kontekstu kriterijum za "masovno ubistvo" ubistvo tri ili više osoba u isto vrijeme.

⁶⁹ *Ibid.*, T. 400.

⁷⁰ *Ibid.*, T. 406. Ta brojka odgovara ukupnom broju osoba za koje se vjeruje da su ubijene, bez obzira na nacionalnu pripadnost. No, gotovo svi ubijeni bili su Bošnjaci, odnosno Muslimani, i Hrvati. Neki su bili Srbi koji su pomagali svojim komšijama. T. 407.

ubistava, a deseci i deseci osoba smatraju se nestalima.⁷¹ Ta krivična djela progona uglavnom su se dešavala bilo odmah po upadu jedinica u neku opštinu, bilo nakon što su ljudi sakupljeni i podijeljeni u grupe, pri čemu su žene i djeca često odvajani od muškaraca.⁷²

42. Takav obim ubistava zabilježen je u brojnim opštinama koje su nabrojene u optužnici. Na primjer, u Foči je 1992. godine ubijeno najmanje 1.000 osoba. U Sanskom Mostu je u istom periodu ubijeno najmanje 1.500 ljudi. Slična je situacija bila u Prijedoru i Bratuncu, gdje je ubijeno najmanje 2.000 odnosno 1.000 osoba,⁷³ a u selu Biljani ubijeno je 250 osoba, sve 1992. godine.⁷⁴ U nekim slučajevima pravi razmjeri ubistava postali su očiti tek nakon otkrivanja i ekshumacije masovnih grobnica u periodu koji je uslijedio nakon tih incidenata brutalnosti i agresije. Registrovano je 1.100 događaja masovnih ubistava ljudi i 320 potencijalnih lokacija gdje bi se ta tijela mogla nalaziti.⁷⁵ Na primjer, ekshumacijom masovne grobnice 1996. potvrđena je sudbina 188 osoba koje su držane u vojnom objektu kod Ključa.⁷⁶

(c) Uništavanje imovine i vjerskih objekata

43. Gospodin Tokača je svjedočio o tome kako bi ubrzo nakon prisilnog protjerivanja redovno uslijedila pljačka, otimačina i uništavanje i privatne i javne imovine bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata. Kao što je ranije rečeno, svjedok je izjavio da je oko 850 sela potpuno razoreno, tako da se u njima više ne može živjeti.⁷⁷

44. Od 37 opština koje se navode u optužnici, u 29 su postojali kulturni spomenici i sakralni objekti koji su uništeni. Razoreno je više od 100 džamija, dva mekteba i sedam

⁷¹ *Ibid.*, T. 400. Na primjer, od ukupno 208 osoba koje se vode kao nestale u Dragošićki /sic/, sve su nestale 1992.

⁷² *Ibid.*, T. 394, 400-01.

⁷³ *Ibid.*, T. 406.

⁷⁴ *Ibid.*, T. 401.

⁷⁵ *Ibid.*, T. 402.

⁷⁶ *Ibid.*, T. 401.

⁷⁷ *Ibid.*, T. 392.

katoličkih crkava.⁷⁸ Neki od tih spomenika, u opštinama Foča, Višegrad i Zvornik, potiču iz Srednjeg vijeka. Nema sumnje da je riječ o lokalitetima od kulturnog, historijskog i regionalnog značaja.⁷⁹ Kao jedan od primjera optužba je navela bezobzirno razaranje džamije Aladža u Foči, izgrađene 1550. godine.⁸⁰ Riječima svjedoka, Aladža je bila "jedan od bisera kulture u ovom dijelu Evrope".⁸¹ Osim takvih razaranja, mijenjana su imena gradova. U stvari, "sve što je na bilo koji način moglo da podsjeti, uništeno je [...]"⁸²

(d) Okrutno ili nečovječno postupanje u zatočeničkim objektima

45. Gospodin Adil Draganović, sudija, bivši zatočenik i predstavnik udruženja bivših logoraša, posvjedočio je da je u 37 opština navedenih u optužnici postojalo ukupno 408 zatočeničkih objekata gdje su ljudi bili prinudno zatvoreni i teško fizički i psihički zlostavljani.⁸³ Na osnovu razgovora sa preživjelim logorašima, svjedok smatra da su uslovi u svim tim zatočeničkim objektima često bili slični onima koje je sam iskusio u zatočeničkom objektu Manjača u opštini Prijedor.⁸⁴

46. Prije nego što je prebačen u Manjaču, svjedok je s drugim istaknutim građanima tri i po sedmice bio zatočen u stanici javne bezbjednosti u Sanskom Mostu u kojoj "nije bilo nikakvih uvjeta za boravak". On i još osmorica bili su zatočeni u ćeliji veličine dva puta dva i po metra u kojoj nije bilo svjetlosti niti dovoljno zraka i gdje su zatočenici živjeli u strahu i "čekali smrt [...] svakog momenta". Tijela svih zatočenika su bila potpuno mokra od znoja i nakon nekoliko dana su zidovi, koji su nekad bili bijele ili žute boje, potpuno pocrnjeli od plijesni, a zadah je bio nesnošljiv. Vrata ćelije otvarala su se

⁷⁸ Ovi objekti pobrojani su u Prilogu D uz optužnicu.

⁷⁹ Mirsad Tokača, T. 399.

⁸⁰ DP 2; fotografija džamije Aladža prije nego što je razorena i fotografija mjesta na kojem je nekad stajala džamija, a koje je sada prazno.

⁸¹ Mirsad Tokača, T. 400.

⁸² *Ibid.*, T. 399.

⁸³ *Adil Draganović*, T. 417. Svjedok je predstavnik Saveza udruženja bivših logoraša Bosne i Hercegovine i sam je bio zatočenik u logoru Manjača. Trenutačno je predsjednik opštinskog suda u Sanskom Mostu u Bosni i Hercegovini. Vidi takođe DP 3 - kartu s ucrtanim lokacijama 408 logorskih objekata u ovih 37 opština.

⁸⁴ *Ibid.*, T. 429.

dvaput dnevno na pet do deset minuta kako bi zatočeniци jeli ili obavili nuđu u klozetu u hodniku koji je uskoro bio pun izmeta. Vode su imali vrlo malo i nije bilo nikakvih higijenskih uslova. Jednom prilikom su zatočeniци odvedeni da iskopaju rupu, te im je rečeno da će ih pobiti i zatrpati u tu rupu. Zatočeniци su bili izvrgnuti propagandi i dezinformacijama, čiji učinak je bilo stanje neizvjesnosti i straha od skore smrti.⁸⁵

47. U Manjači su pretežno bili zatočeni Bošnjaci. Hrvata je bilo manje, a bilo je i nešto Srba koji su dezertirali iz JNA kako ne bi morali da ratuju u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Po dolasku u zatočenički objekt zatočeniци su natjerani da uđu u logor pognute glave i ruku vezanih na leđima. Tukli su ih raznim predmetima, među ostalim drvenim toljagama i palicama. Takva premlaćivanja znala su potrajati više dana.⁸⁶ Premlaćivanja su se nastavljala tokom čitavog perioda zatočeništva, a neka su imala za posljedicu smrt žrtve, kako unutar tako i izvan logora.⁸⁷ Adil Draganović je izjavio da su za vrijeme njegovog zatočeništva u objektu Manjača od 17. juna 1992. do 14. decembra 1992. premlaćivanja zatočenika, kojih je bilo 5.434, bila naročito česta i uobičajena u junu, julu i augustu 1992., a uopšte uzev postala su rjeđa nakon što su u logor stigli predstavnici Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (dalje u tekstu: Crveni krst) i drugi međunarodni predstavnici i novinari.⁸⁸ Prostor u kojem su zatočeniци bili smješteni bio je dimenzija 16 puta 50 metara, a u njemu je boravilo između 500 i 800 osoba.⁸⁹

48. Ukratko, higijenski uslovi u Manjači bili su "katastrofalni, nehumani i zaista brutalni": nije uopšte moglo biti govora o higijeni. U prostorijama je bilo hladno, zatočeniци su spavali na betonskom podu, nuđu su vršili u krugu logora, a noću u kantu koja je stajala kod vrata. Vode nije bilo dovoljno, a ono malo vode koju su zatočeniци dobijali bilo je zagađeno.⁹⁰ U prva tri mjeseca zatočeništva Adila Draganovića, Manjača je bila "logor gladi", a ono malo hrane koliko je bilo, bilo je nekvalitetno. Zatočeniци su dobijali dva mala obroka dnevno, koji su se obično sastojali od pola šolje toplog čaja, u

⁸⁵ *Ibid.*, T. 419-20, DP 4: fotografija policijske stanice u Sanskom Mostu.

⁸⁶ *Ibid.*, T. 422.

⁸⁷ *Ibid.*, T. 425.

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ *Ibid.*, T. 424.

stvari tople vode, i tanke kriške hljeba "kroz koju se moglo vidjeti". Na dvije i po hiljade ljudi rezalo se 90 hljebova, što znači da se jedan hljeb morao rezati na 20 do 40 kriški. Za vrijeme zatočeništva u Manjači, većina zatočenika izgubila je na težini između 20 i 30 kilograma. Svjedok drži da bi zatočenici bili pomrli od gladi da nije došao Crveni krst i UNHCR.⁹¹ Kao i kod mnogih drugih zatočenika, okrutno i nečovječno postupanje u ovom zatočeničkom objektu ostavilo je teške posljedice na fizičko i psihičko zdravlje svjedoka, koji se liječi od dana izlaska iz Manjače.⁹²

(e) Drugi dokazi

49. Mnoge osobe koje su bile prisilno premještene ili protjerane i dalje trpe traume zbog onoga što su proživjele, iako je otada prošlo deset godina. Gospođa Teufika Ibrahimfendić, psihoterapeut, posvjedočila je da u Bosni i Hercegovini djeluje oko 160 nevladinih organizacija i organizacija koje finansira međunarodna zajednica, a koje pružaju pomoć traumatizovanim osobama. Među tim organizacijama su Viva žene, Amica i Medika Zenica.⁹³ No, osobe kojima se pruža pomoć čine veoma mali segment ukupne populacije žrtava.⁹⁴ Neka djeca-žrtve tih progona 1992. i dalje su veoma plašljiva i pretjerano privržena i vezana za majke. Mnoge od tih mladih žrtava takođe pate od depresije ili noćnog mokrenja, a mnogi imaju problema sa koncentracijom i učenjem, te se često povlače u sebe.⁹⁵

50. Profesor Elie Wiesel, dobitnik Nobelove nagrade za mir 1986. koji je preživio logor smrti u Drugom svjetskom ratu, ponudio je da, kao osoba čija je posebna preokupacija sudbina žrtava, svjedoči kao svjedok obiju strana.⁹⁶ Iznio je da grozote i progoni koje su ljudi propatili tokom rata na Balkanu i dalje imaju trajan učinak na žrtve

⁹⁰ *Ibid.*, T. 424-25.

⁹¹ *Ibid.*, T. 427.

⁹² *Ibid.*, T. 428.

⁹³ Teufika Ibrahimfendić, T. 443-44. Svjedokinja je koordinator multidisciplinarnih timova u nevladinoj organizaciji Viva žene koja pruža pomoć žrtvama koje su traumatizovane ratom. Svjedokinja je tokom čitavog rata liječila žrtve koje pate od ratnih trauma.

⁹⁴ *Ibid.*, T. 448-49.

⁹⁵ *Ibid.*, T. 447-48.

⁹⁶ Elie Wiesel, T. 456. Ovog svjedoka mnogi smatraju glasnogovornikom onih koji su preživjeli progone zbog svoje rase, religije ili nacionalnosti.

čiji "snovi postaju noćne more [kad] prošlost i dalje živi u sadašnjosti".⁹⁷ Profesor Wiesel je Bosnu i Hercegovinu posjetio krajem 1992. i čuo priče brojnih preživjelih o njihovim mukama i stradanjima za koje su odgovorni razni srpski lideri. Da ti ljudi pate, postalo je potpuno jasno u trenutku kad bi, pokušavajući da ispričaju svoja iskustva, "često umuknuli i nisu bili u stanju da završe svoju priču". Profesor Wiesel je izjavio da su "suze [preživjelih] takođe element optužnice".⁹⁸

51. Gospođa Plavšić je takođe dala iskaz pred Pretresnim vijećem u kojem je priznala svoju ulogu u viktimizaciji i progonu nebrojenih nevinih ljudi. Gospođa Plavšić je izjavila:

Iako sam više puta bila upoznata sa navodima o surovim i neljudskim postupcima protiv nesrba, odbila sam da se sa tim suočim ili čak da i provjerim. U stvari, ja sam se potpuno predala govorenju o nevinim srpskim žrtvama ovoga rata. Ovaj svakodnevni rad potvrdio je moje uvjerenje da se borimo za svoj opstanak i da je u ovoj borbi međunarodna zajednica naš neprijatelj. I tako sam ja jednostavno poricala te navode, čak ih ne provjeravajući. Ostala sam sigurna u mom uvjerenju da Srbi nisu sposobni da učine nešto takvo. U ovoj opsesiji da više nikad ne postanemo žrtve dopustili smo sebi da postanemo počinioци.⁹⁹

3. Zaključak

52. Pretresno vijeće prihvata da je ovdje riječ o izuzetno teškom krivičnom djelu, s obzirom na to da ono obuhvata kampanju etničkog razdvajanja koja je imala za posljedicu smrt i protjerivanje hiljada i hiljada ljudi u veoma brutalnim okolnostima. Tu težinu ilustruju:

- masovnost i razmjeri progona;
- broj ubijenih, deportovanih i prisilno protjeranih;
- krajnje nehumano postupanje sa zatočenicima; i

⁹⁷ *Ibid.*, T. 456.

⁹⁸ *Ibid.*, T. 457.

- razmjeri bezobzirnog razaranja imovine i vjerskih objekata.

B. Otežavajuće okolnosti

53. Optužba nalazi tri otežavajuće okolnosti:

(i) rukovodeći položaj optužene;

(ii) ranjivost žrtava; i

(iii) izopačenost zločina koji su počinjeni nad žrtvama.¹⁰⁰

54. Što se tiče prvog faktora, optužba napominje da je Međunarodni sud rukovodeći položaj optuženih dosljedno smatrao otežavajućim faktorom. Optužba se u prilog svojoj tvrdnji da su posljedice nužno teže ako pojedinci na najvišim vojnim ili političkim položajima svoj položaj koriste da bi činili krivična djela poziva na prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*.¹⁰¹ Optužba takođe skreće pažnju Pretresnog vijeća na predmete gdje je i za položaje niže od onog koji je imala gđa Plavšić utvrđeno da predstavljaju otežavajuću okolnost.¹⁰² Optužba nadalje primjećuje da je u predmetu *Kambanda* pred Međunarodnim krivičnim sudom za Ruandu (dalje u tekstu: MKSR) vijeće pri ocjenjivanju težine otežavajućih okolnosti istaklo otežavajući učinak rukovodećeg položaja Kambande. Jean Kambanda je u vrijeme počinjenja krivičnih djela o kojima je riječ bio predsjednik vlade Ruande.¹⁰³

⁹⁹ Rasprava o kazni, T. 610.

¹⁰⁰ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 17.

¹⁰¹ *Ibid.*, par. 18, gdje se tužilac poziva na predmet *Tužilac protiv Krstića*, predmet br. IT-98-33-T, Presuda, 2. august 2001. (Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*), par. 709.

¹⁰² *Ibid.*, par. 18, gdje se tužilac poziva, između ostalog, na predmet *Tužilac protiv Kordića i drugih*, predmet br. IT-95-14/2, Presuda, 26. februar 2001. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*), par. 853.

55. Nadalje, u vezi s učestvovanjem optužene u krivičnim djelima optužba ističe da je gđa Plavšić podržavala i održavala tijela kroz koja je ostvarivan cilj razdvajanja etničkih grupa upotrebom sile, te je poticala učešće u ostvarivanju tog cilja. "Iako je ona imala manje uticaja i moći od nekih drugih, [...] bila je član najužeg nacionalnog rukovodstva koje je predvodilo projekt [...]."¹⁰⁴ Tužilaštvo primjećuje da gđa Plavšić prihvata odgovornost za svoju ulogu člana kolektivnog i proširenog predsjedništva Srpske Republike BiH i Republike Srpske, ali ističe, kao što je navedeno i u "Činjeničnim osnovama", da treba biti svjestan razlike između nje i drugih lidera.¹⁰⁵

56. Odbrana prihvata da se obim krivičnih djela navedenih u tački 3 optužnice i način na koji su počinjena može uzeti u obzir kao otežavajući faktor.¹⁰⁶ Odbrana takođe prihvata da takvi otežavajući faktori mogu obuhvatati obim i planiranje krivičnog djela, broj žrtava, vremenski period tokom kojeg su počinjeni zločini, nasilje koje je bilo skopčano sa njihovim počinjenjem, te činjenicu da su se zločini ponavljali i da su sprovedeni sistematski.¹⁰⁷ Međutim, odbrana tvrdi da visoki politički položaj sam po sebi ne bi smio povlačiti strožu kaznu, ali prihvata da pojedinac koji na krivi način koristi ili iskorištava svoj položaj zaslužuje strožu kaznu od osobe koja djeluje samostalno. Nadalje, odbrana primjećuje da, mada direktno učestvovanje optuženika visokog ranga u krivičnom djelu koje se tereti prema članu 7(1) Statuta predstavlja otežavajuću okolnost, stepen otežanja zavisi od položaja optuženog u hijerarhiji vlasti i oblika njegovog učestvovanja.¹⁰⁸

57. Pretresno vijeće prihvata da je visok položaj optužene otežavajući faktor u ovom predmetu. Optužena nije bila u redovima najvišeg rukovodstva - na tom nivou su bili drugi. Nije ona bila začetnik plana koji je doveo do tog zločina, i u njegovom provođenju

¹⁰³ *Ibid.*, par. 19, gdje se tužilac poziva na predmet *Tužilac protiv Kambande*, predmet br. ICTR-97-23-S, Presuda i presuda o kazni, 4. septembar 1998. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kambanda*), par. 61-62.

¹⁰⁴ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 16.

¹⁰⁵ Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 16; "Činjenične osnove", par. 13-14, 16.

¹⁰⁶ Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 36.

¹⁰⁷ *Ibid.*, par. 36, gdje se citira predmet *Tužilac protiv Blaškića*, predmet br. IT-95-14-T, Presuda, 3. mart 2000. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*), par. 783-784.

¹⁰⁸ *Ibid.*, par. 37, gdje se citira Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 708-09.

ona je imala manju ulogu od drugih. Međutim, gospođa Plavšić je tokom kampanje bila član Predsjedništva, najvišeg tijela civilne vlasti, i svojim učešćem u radu Predsjedništva i izjavama koje je davala poticala je i podržavala tu kampanju.

58. Premda Pretresno vijeće takođe prihvata i da drugi faktori koje je izdvojio tužilac, tj. ranjivost žrtava i izopačenost zločina, mogu biti otežavajući faktori, Vijeće smatra da su, u okolnostima ovog predmeta, ti faktori u biti obuhvaćeni ukupnom težinom krivičnog djela. Stoga ih Pretresno vijeće neće uzeti kao zasebne otežavajuće faktore.

59. U zaključku svog podneska o odmjeravanju kazne, optužba je navela da rukovodeća uloga u okrutnoj kampanji progona i krvoprolića, koja je dovela do prisilnog protjerivanja na stotine i tisuće muškaraca, žena i djece, očito predstavlja krivično djelo za kakvo je "predviđena" doživotna kazna zatvora.¹⁰⁹ Na pitanje Pretresnog vijeća na raspravi o kazni, tužilac je izjavio da bi, da se optužena nije izjasnila krivom, primjerena kazna bila doživotni zatvor.¹¹⁰

60. Pretresno vijeće, dakle, treba odrediti primjerenu kaznu za optuženu osobu koja je, kako je iznijeto, bila na visokom rukovodećem položaju, i koja je učestvovala u krajnje teškim krivičnim djelima. Pretresno vijeće ne može prihvatiti tvrdnju tužioca da bi, da se optužena nije izjasnila krivom, primjerena kazna bila najteža kazna koju Međunarodni sud uopšte može izreći, tj. doživotni zatvor. S druge strane, Pretresno vijeće prihvata da neumjesna blagost u izricanju kazne ne bi bila pravedna i da je potrebno izreći kaznu zatvora značajnog trajanja.

C. Olakšavajuće okolnosti

61. U ovom predmetu postoje značajne olakšavajuće okolnosti, koje obuhvataju više relevantnih faktora koji se lako mogu iščitati iz podneska optužbe. Doista, optužba

¹⁰⁹ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 42.

¹¹⁰ Rasprava o kazni, T. 638.

prihvata da je gđa Plavšić preduzela korake bez presedana da ublaži posljedice zločina protiv čovječnosti za koji je odgovorna.¹¹¹ Po mišljenju optužbe, relevantne olakšavajuće okolnosti jesu sljedeće:

- potvrdno izjašnjenje o krivici i prihvatanje odgovornosti;
- kajanje;
- dobrovoljna predaja;
- ponašanje nakon sukoba;
- ranije dobro vladanje; i
- životna dob.¹¹²

Nije bilo osporavano da su ove okolnosti, zajedno sa pomirenjem, relevantne olakšavajuće okolnosti koje Pretresno vijeće treba da uzme u obzir. Prije toga, potrebno je razmotriti šta o olakšavajućim okolnostima kaže mjerodavno pravo.

63. "Značajna" saradnja optuženog sa tužiocem jedina je olakšavajuća okolnost koja se izričito navodi u Pravilniku. Kao što je rečeno u presudama o kazni u predmetima *Todorović* i *Sikirica*, ovo Pretresno vijeće smatra da ocjena o tome da li je saradnja optužene osobe bila značajna, zavisi od kvantiteta i kvaliteta informacija koje ta osoba da.¹¹³ No, u ovom predmetu optužba tvrdi da takve saradnje nije bilo.¹¹⁴ S druge strane, odbrana tvrdi da optužena značajno saraduje samim tim što se izjasnila krivom.¹¹⁵

¹¹¹ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 43.

¹¹² Ovi i drugi faktori navedeni su u Podnesku optužbe o odmjeravanju kazne, par. 22.

¹¹³ Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 86; *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-S, Presuda o kazni, 13. novembar 2001. (dalje u tekstu: Presuda o kazni u predmetu *Sikirica*), par. 111.

¹¹⁴ Rasprava o kazni, T. 613, 637, 639. U svojoj završnoj riječi optužba je izjavila da "optužena, doduše, jeste na pravom putu ali je još daleko od cilja". Taj komentar odnosi se na činjenicu da optužena nije spremna da svjedoči u drugim predmetima, što bi predstavljalo značajnu saradnju sa optužbom.

¹¹⁵ *Ibid.*, T. 649-51. U svojoj završnoj riječi na raspravi o kazni odbrana je takođe iznijela argument da bi se u slučaju gđe Plavšić teško mogla zamisliti značajnija saradnja od one koju je ona već pružila optužbi i pojedinim žrtvama stravičnih zločina. Prema mišljenju odbrane, postupci gđe Plavšić, uključujući njen poziv drugim liderima da javno prihvate svoju odgovornost za počinjene zločine, predstavljaju značajnu saradnju i doprinos ciljevima Međunarodnog suda, a to su pomirenje, mir i stabilnost na Balkanu.

64. Kao što je već rečeno, saradnja sa Tužilaštvom je olakšavajuća okolnost, ali iz toga ne slijedi da je nesaradnja otežavajuća okolnost. Stoga, činjenica da optužena nije voljna da svjedoči nije faktor koji treba uzeti u obzir pri odmjeravanju kazne.

65. Pretresno vijeće ima diskreciono ovlaštenje da razmotri i svaki drugi faktor za koji smatra da je olakšavajući.¹¹⁶ Ti faktori se razlikuju od predmeta do predmeta. Osim značajne saradnje sa Tužilaštvom, od oslobađajućih faktora koji su relevantni za ovaj predmet vijeća Međunarodnog suda dosada su prihvatila sljedeće: dobrovoljnu predaju; potvrdno izjašnjenje o krivici; izraze kajanja; dobro vladanje i nekažnjavanost; i ponašanje optuženog nakon sukoba.¹¹⁷ Te ćemo faktore razmotriti u nastavku.

(i) Potvrdno izjašnjenje o krivici, kajanje i pomirenje

66. Optužba ističe da se optužena izjasnila krivom prije početka suđenja, i da to pri odmjeravanju kazne treba smatrati olakšavajućom okolnošću, iz sljedeća dva razloga. Kao prvo, potvrdno izjašnjenje o krivici prije početka suđenja uklanja potrebu za svjedočenjem žrtava i svjedoka i može dovesti do znatne uštede vremena, rada i sredstava.¹¹⁸ Drugo, optužba se poziva na *dicta* iz presude o kazni u predmetu *Todorović* da je potvrdno izjašnjenje o krivici "uvijek važno u svrhu utvrđivanja istine o zločinu" i iz presuda o kazni

¹¹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 713.

¹¹⁷ Dobrovoljna predaja: Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 853, 860, 863; *Tužilac protiv Kupreškića i drugih*, predmet br. IT-95-16-A, Drugostepena presuda, 23. oktobar 2001. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*), par. 430; *Tužilac protiv Kunarca i drugih*, predmet br. IT-96-23&IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kunarcac*), par. 868. Priznanje krivice: Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 464; *Tužilac protiv Jelisića*, predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. jula 2001. (dalje u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*), par. 122; Presuda o kazni u predmetu *Sikirica*, par. 148-151, 192-93, 228; Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 75-82; *Tužilac protiv Erdemovića*, predmet br. IT-96-22-Tbis, Presuda o kazni, 5. mart 1998. (dalje u tekstu: Druga presuda o kazni u predmetu *Erdemović*), par. 16(ii). Kajanje: Presuda o kazni u predmetu *Sikirica*, par. 152, 194, 230; Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 89-92; Druga presuda o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 16(iii). Vladanje: *Tužilac protiv Krnojelca*, predmet br. IT-97-25, Presuda, 15. mart 2002. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*), par. 519; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 478; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 459; Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 236; Druga presuda o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 16(i). Ponašanje nakon sukoba: Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 713.

¹¹⁸ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 23.

u predmetu *Erdemović* da je otkrivanje istine "fundamentalni korak na putu ka pomirenju".¹¹⁹

67. Optužba izjavljuje da "prihvata da je potvrdno izjašnjenje o krivici od strane gđe Plavšić i njeno prihvatanje odgovornosti doprinos bez presedana utvrđivanju istine i značajan korak prema pomirenju". Optužba dalje prihvata da je "taj korak učinjen u okolnostima koje su zahtijevale znatnu hrabrost" i ističe da su to "važni faktori koje bi sud trebao uzeti u obzir pri odmjeravanju kazne koju valja izreći".¹²⁰

68. Odbrana tvrdi da je u sudskoj praksi Međunarodnog suda potvrdno izjašnjenje o krivici dosada povlačilo smanjenje kazne koja bi inače bila izrečena optuženom, i to iz sljedećih razloga: a) potvrdno izjašnjenje o krivici pokazuje iskrenost; b) doprinosi fundamentalnoj misiji Međunarodnog suda da utvrdi istinu o krivičnim djelima iz svoje nadležnosti; c) riječ je o jedinstvenom i neupitnom sredstvu za utvrđivanje činjenica, što uvelike doprinosi izgradnji mira i pomirenju ratom zahvaćenih kolektiva: odgovornost pojedinca je put ka povratku vladavine prava, pomirenju i ponovnoj uspostavi mira na čitavoj teritoriji bivše Jugoslavije; d) potvrdno izjašnjenje o krivici je u javnom interesu i doprinosi radu Međunarodnog suda zbog uštede znatnih sredstava za istragu, honorare branilaca i troškove suđenja; i e) u nekim slučajevima svjedoci koji su ujedno i žrtve oslobođeni su stresa svjedočenja.¹²¹ Nadalje, odbrana tvrdi da se optuženom koji se izjasni krivim prije početka suđenja obično priznaju "maksimalni bodovi" za takvo izjašnjenje.¹²² Odbrana zaključuje ocjenom da potvrdno izjašnjenje o krivici gđe Plavšić govori o njenoj iskrenosti u pogledu njene zakonske odgovornosti, kao lidera bosanskih Srba visokog ranga za vrijeme rata, za zločine koji su počinjeni u velikom dijelu Bosne i Hercegovine. Njeno priznanje činjenice da su zločini počinjeni, kao i priznanje lične odgovornosti, doprinos je pravdi za žrtve, odvratanju drugih od činjenja zločina, izgradnji temelja za pomirenje i sprečavanju revizionizma. Takođe se ističe da je

¹¹⁹ *Ibid.*, par. 24, gdje se tužilac poziva na Presudu o kazni u predmetu *Todorović*, par. 81, i Drugu presudu o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 21.

¹²⁰ *Ibid.*, par. 25.

¹²¹ Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 41.

¹²² *Ibid.*, par. 42.

potvrđnim izjašnjenjem o krivici "nekoliko mjeseci prije" početka suđenja optužena znatno doprinijela javnom interesu i radu Međunarodnog suda.¹²³

69. Značenje potvrđnog izjašnjenja o krivici u ovom predmetu istaknuto je u svjedočenju profesora Elie Wiesela. On je izjavio da je, za razliku od drugih optuženih za slične zločine koji poriču istinu o svojim djelima i time pomažu onima koji hoće da falsifikuju istoriju, gđa Plavšić, koja je ranije bila u najvišim krugovima moći, dala primjer svojim slobodnim i potpunim priznanjem svoje uloge u zločinu.¹²⁴

70. Dva pitanja vezana za potvrđno izjašnjenje o krivici jesu izraženo kajanje i doprinos pomirenju. U tom pogledu, optužba napominje da je optužena izrazila "puno i bezuslovno" kajanje, kao i nadu da će njeno izjašnjenje o krivici pomoći njenom narodu da se pomiri sa svojim susjedima. Optužba iznosi da su ti izrazi kajanja značajni jer dolaze od osobe koja je ranije bila na rukovodećem položaju, te da zaslužuju "da ih Sud uzme u obzir".¹²⁵

71. Kao što je već rečeno, u svojoj izjavi u prilog zahtjevu za promjenu izjašnjenja o krivici, optužena je izjavila: "Gospođa Plavšić se nada da će prihvatanjem odgovornosti i time što je izrazila puno i bezuslovno kajanje pružiti barem malo utjehe nevinim žrtvama [...] rata u Bosni i Hercegovini"¹²⁶

72. U svojoj izjavi na raspravi o kazni, gđa Plavšić je rekla da se "sada uvjerila i prihvata da su više hiljada nevinih ljudi bili žrtve organizovanog i sistematičnog djelovanja da se uklone Muslimani i Hrvati sa područja koje su Srbi smatrali svojim".¹²⁷ Dodala je da je tada olako ubijedila samu sebe da je to pitanje opstanka i samoodbrane. Međutim, činjenica jeste da je rukovodstvo bosanskih Srba, čiji je ona bila "neophodan

¹²³ *Ibid.*, par. 43.

¹²⁴ Elie Wiesel, T. 458-59.

¹²⁵ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 27.

¹²⁶ Pismena izjava Biljane Plavšić.

¹²⁷ Rasprava o kazni, T. 609.

dio, vodilo [je] poduhvat koji je za žrtve imao nebrojene nevine ljude".¹²⁸ Kako je navela, rukovodstvo je, motivisano strahom, naročito u slučaju onih kojima je 2. svjetski rat ostao živa uspomena, prekršilo najosnovniju dužnost - dužnost da se uzdrži i poštuje dostojanstvo drugih: "Saznanje da sam odgovorna za takve ljudske patnje i za kaljanje ugleda mog naroda uvijek će ostati deo mene".¹²⁹

73. Ove riječi optužene, kao i ono što je rekla u svojoj ranijoj izjavi u prilog zahtjevu za promjenu izjašnjenja o krivici, Vijeće prihvata kao izraz kajanja koji valja uzeti u obzir kao jednu od olakšavajućih okolnosti u vezi sa potvrdnim izjašnjenjem o krivici. Može se zaista reći da je gospođa Plavšić pokazala da se kaje već time što se izjasnila krivom. Ovo, uz značajnu uštedu vremena i sredstava međunarodne zajednice ostvarenu njenim prihvatanjem krivice prije suđenja, osnov je da se optuženoj snizi kazna kakva bi inače bila odgovarajuća. Međutim, postoji još jedna značajna okolnost koju treba razmotriti - značaj potvrdnog izjašnjenja o krivici optužene za utvrđivanje istine o zločinima i postizanje pomirenja u bivšoj Jugoslaviji.

74. Ova misao se prvi put pojavila u izjavi gospođe Plavšić u prilog zahtjevu za promjenu izjašnjenja o krivici, u kojoj je ona kazala da je priznanje zločina počinjenih tokom rata u Bosni i Hercegovini neophodan korak prema miru i pomirenju, i izrazila nadu da će njeno prihvatanje odgovornosti pomoći njenom narodu da se pomiri sa svojim komšijama. Svoju izjavu je završila riječima:

Da bi se u Bosni i Hercegovini uopšte moglo postići ikakvo pomirenje ili trajni mir, oni koji su odgovorni za teška kršenja humanitarnog prava za vrijeme rata moraju prihvatiti tu svoju odgovornost - bez obzira na to koje su etničke pripadnosti. To prihvatanje odgovornosti je ključni i prvi korak.¹³⁰

75. Pretresno vijeće je takođe saslušalo svjedočenje dr. Alexa Borainea, stručnjaka s iskustvom u pitanjima pomirenja i odgovornosti, bivšeg zamjenika predsjedavajućeg južnoafričke Komisije za istinu i pomirenje, a ujedno i jednog od osnivača i prvog

¹²⁸ *Ibid.*, T. 609.

¹²⁹ *Ibid.*, T. 609-610.

predsjednika Međunarodnog centra za pravosuđe u tranziciji.¹³¹ Dr. Boraine je govorio o priznanju i prihvatanju odgovornosti za teške zločine i uticaju koji to može imati na proces pomirenja. Bez prihvatanja odgovornosti za takve zločine, objasnio je, pojam pomirenja bio bi *contradictio in adiecto*.¹³²

76. Na pitanje koje bi značenje potvrdno izjašnjenje o krivici gđe Plavšić (i popratna izjava) mogli imati u procesu pomirenja u regiji, dr. Boraine je pomenuo četiri momenta: kao prvo, budući da je potvrdno izjašnjenje o krivici došlo od srpske nacionalistkinje i bivšeg političkog lidera, priznanje gđe Plavšić je izuzetno važna poruka o pravoj kriminalnoj prirodi poduhvata u kojem je učestvovala; drugo, time što se predala i priznala krivicu, gđa Plavšić takođe šalje upečatljivu poruku o legitimnosti Međunarodnog suda i njegove funkcije; treće, izuzetno je značajna isprika gđe Plavšić za svoje postupke i njen poziv drugim liderima da preispitaju svoje ponašanje; i četvrto, priznanje krivice i prihvatanje odgovornosti od strane gđe Plavšić može pokazati žrtvama kampanje progona da je neko uvažio njihove lične patnje.¹³³

77. Nadalje, dr. Boraine je istakao da je za proces pomirenja od vitalnog značaja potpuno razotkrivanje istine u priznanju. On je takođe naveo da iskreni i dobrovoljni izrazi kajanja često žrtvama daju mogućnost za barem neko razrješenje.¹³⁴ Što se tiče uloge žrtava u procesu sprovođenja pravde, dr. Boraine smatra da bi žrtve trebale biti u samom središtu tog procesa. Naglasio je da pomirenje može veoma lako biti potkopano ako žrtve imaju utisak da njihova bol i patnja nije u dovoljnoj mjeri uvažena, kako u sudskom postupku, tako i u vansudskim mehanizmima uspostavljenim kao odgovor na gruba kršenja ljudskih prava.¹³⁵

¹³⁰ Pismena izjava Biljane Plavšić.

¹³¹ Alex Boraine, T. 586-89. International Center for Transitional Justice /Međunarodni centar za pravosuđe u tranziciji/, sa sjedištem u New Yorku, pruža pomoć društvima koja nastoje ustanoviti odgovornost za kršenja ljudskih prava u periodu nakon oružanog sukoba ili masovnog nasilja.

¹³² *Ibid.*, T. 591.

¹³³ *Ibid.*, T. 592-93.

¹³⁴ *Ibid.*, T. 599-600.

¹³⁵ *Ibid.*, T. 594-95.

78. Gospodin Mirsad Tokača dao je svoje mišljenje o ideji pomirenja u bivšoj Jugoslaviji i uticaju koji bi čin gđe Plavšić mogao imati na taj proces. On je napomenuo da je, generalno uzevši, propust da se otvoreno progovori o zločinima (poput onih za koje se optužena izjasnila krivom) prepreka otkrivanju istine i procesu pomirenja. On je izjavio da je priznanje krivice gđe Plavšić bilo:

izuzetno hrabar i važan gest, da je on podrška onome što je krajnji cilj svih nas [...] da jednog trenutka uspostavimo normalne uslove života u našoj zemlji, u Bosni i Hercegovini, i [...] u cijelom regionu.¹³⁶

79. Što se tiče pomirenja općenito, Pretresno vijeće se vraća na Rezoluciju 827 Savjeta bezbjednosti u kojoj se kaže da bi osnivanje Međunarodnog suda i dovođenje pred lice pravde osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava "pridonijelo ponovnoj uspostavi i održanju mira" u bivšoj Jugoslaviji.¹³⁷ Nadalje, u svojoj rezoluciji iz 1999., koja se odnosi na situaciju u BiH, Generalna skupština je istakla "važnost i hitnost rada Međunarodnog suda kao jednog od elemenata procesa pomirenja i faktora koji doprinosi održanju međunarodnog mira i bezbjednosti" u BiH i u čitavoj regiji.¹³⁸ Pretresno vijeće mora uvažiti značaj ovih izjava.

80. Pretresno vijeće prihvata da je priznanje i potpuno razotkrivanje istine o teškim zločinima veoma važno za utvrđivanje istine o tim zločinima. Ovo će, zajedno sa prihvatanjem odgovornosti za počinjena nedjela, pospješiti pomirenje. U vezi s tim Pretresno vijeće zaključuje da bi potvrdno izjašnjenje o krivici gđe Plavšić i njeno prihvatanje odgovornosti, naročito u svjetlu činjenice da je bila na položaju predsjednika Republike Srpske, moralo pospješiti pomirenje u Bosni i Hercegovini i u regiji kao cjelini.

¹³⁶ Mirsad Tokača, T. 408-09.

¹³⁷ Rezolucija 827 Savjeta bezbjednosti od 25. maja 1993. U Rezoluciji Savjeta bezbjednosti kojom je osnovan Međunarodni krivični sud za Ruandu izričito se pominje "proces nacionalnog pomirenja". Rezolucija 955 Savjeta bezbjednosti od 8. novembra 1994.

¹³⁸ Rezolucija Generalne skupštine A/RES/54/119 od 22. decembra 1999.

81. Stoga će Pretresno vijeće, kao faktorima za ublaženje kazne, pridati značajnu težinu potvrđnom izjašnjenju o krivici optužene, kajanju koje je pritom izrazila i pozitivnom učinku tog njenog čina na proces pomirenja.

(ii) Dobrovoljna predaja

82. Optužba prihvata da predaja optužene Međunarodnom sudu 10. januara 2001. predstavlja olakšavajuću okolnost koju bi trebalo uzeti u obzir.¹³⁹

83. I odbrana izjavljuje da je dobrovoljna predaja Međunarodnom sudu olakšavajući faktor. Odbrana napominje da predaja može dati primjer drugim optuženima da postupe na isti način, što će pak unaprijediti efikasnost rada Međunarodnog suda. Dodaje da je gđa Plavšić saznala za optužnicu 22. decembra 2000., te da je zatražila, što joj je bilo i odobreno, dozvolu da se Međunarodnom sudu preda tek nakon pravoslavnog Božića 7. januara 2001.¹⁴⁰

84. Pretresno vijeće prihvata da je dobrovoljna predaja optužene olakšavajuća okolnost kod odmjeravanja kazne.

(iii) Ponašanje nakon sukoba

85. Optužba prihvata da je gđa Biljana Plavšić kao predsjednica Republike Srpske pokazala svoju značajnu podršku Opštem okvirnom sporazumu za mir u Bosni i Hercegovini (dalje u tekstu: Dejtonski sporazum) sklopljenom 1995., nakon prestanka neprijateljstva u Bosni i Hercegovini. Ona takođe prihvata da je optužena, dok je bila na predsjedničkom položaju, nastojala da smijeni sa dužnosti funkcionere koji su opstruirali

¹³⁹ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 26.

¹⁴⁰ Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 45-46.

sprovođenje sporazuma, te da je u značajnoj mjeri doprinijela unapređenju dejtonskog mirovnog procesa u teškim okolnostima, pokazujući pri tom ličnu hrabrost.¹⁴¹

86. Odbrana takođe tvrdi da kao osnov za ublažavanje kazne treba uzeti u obzir i ponašanje optužene nakon sukoba. Navodi da je optužena dala izuzetan doprinos poslijeratnom procesu u Bosni i Hercegovini: optužena je kao predsjednica Republike Srpske već 1996. raskinula sa vođstvom SDS-a u BiH te je odigrala ključnu ulogu u sprovođenju Dejtonskog sporazuma. U junu 1997. upustila se u borbu za vlast sa vođstvom SDS-a na Palama, te je u idućih nekoliko mjeseci smijenila sa dužnosti funkcionere koji su opstruirali sporazum, raspustila Narodnu skupštinu u kojoj su prevladavali tvrdolinijaši i premjestila sjedište vlasti sa Pala u Banju Luku. Optužena je istupila iz SDS-a i osnovala Srpski narodni savez, koji je nakon izbora u novembru 1997. ušao u vladu. Predvodila je stvaranje multietničke koalicije koja je zaista i prevladala u političkom životu u Republici Srpskoj, što je pak značajno unaprijedilo sprovođenje Dejtonskog sporazuma. U augustu 1998. optužena je ostala pri svom opredjeljenju za Dejtonski sporazum, te je zbog toga izgubila izbore za predsjednika Republike Srpske, na kojima je pobijedio predstavnik tvrde nacionalističke linije. No, optužena je kao poslanik u Narodnoj skupštini nastavila zagovarati sporazum.¹⁴²

87. Ove tvrdnje potkrijepljene su svjedočenjima na raspravi o kazni. Na primjer, dr. Madeleine Albright, stalni predstavnik SAD u Ujedinjenim nacijama od 1993. do 1996. i državni sekretar od 1997. do 2000., naglasila je važnost Dejtonskog sporazuma kao konačnog nastojanja da se u Bosni i Hercegovini izgradi multietnička država, da se pomire različitosti i stvori nova struktura u kojoj će biti moguće političko pomirenje.¹⁴³ Gospodin Carl Bildt, predsjednik švedske vlade od 1991. do 1994., jedan od predsjedavajućih Dejtonske mirovne konferencije i kasnije prvi visoki predstavnik u BiH, objasnio je da je Dejtonski sporazum nastojao postići mir kompromisom koji se nikom

¹⁴¹ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 29.

¹⁴² Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 60-65.

¹⁴³ Madeleine Albright, T. 509.

nije sviđao, a zadatak je bio pridobiti sve strane da ga prihvate. Upravo je u izvršenju tog zadatka gđa Plavšić odigrala važnu ulogu.¹⁴⁴

88. Gospodin Robert Frowick je u predmetno vrijeme bio šef misije Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (dalje u tekstu: OEBS) u Bosni i Hercegovini: jedan od zadataka misije u sklopu OEBS-a bio je da nadzire izbore koji su se trebali održati u skladu sa Dejtonskim sporazumom.¹⁴⁵ Gospođa Plavšić je postala vršilac dužnosti predsjednika Republike Srpske u julu 1996., što je potvrđeno i na predsjedničkim izborima održanim u septembru iste godine.¹⁴⁶ U svom nastupnom govoru gđa Plavšić je zastupala tezu da je Dejtonski sporazum kompromis koji treba poštivati, između ostalog zato što je legalizirao stvaranje Republike Srpske i dao bosanskim Srbima šansu za mir i stabilnost.¹⁴⁷ U to vrijeme bila je naročito preokupirana hitnim problemom povratka izbjeglica i dobivanjem pomoći od policije za deložaciju onih koji su se uselili u stanove izbjeglica.¹⁴⁸ Gospodin Milorad Dodik, vođa multietničke političke stranke Savez nezavisnih socijaldemokrata i predsjednik vlade Republike Srpske od 1998. do 2001., iznio je sličnu ocjenu, posvjedočivši da je optužena vjerovala da je vrijednost Dejtonskog sporazuma mir koji je on donio, te da je poticala druge da "krenu putem mira".¹⁴⁹

89. U proljeće 1997. došlo je do još jedne konfrontacije između gđe Plavšić, kao predsjednice Republike Srpske sa sjedištem u Banjoj Luci, i vlasti bosanskih Srba na Palama, što je imalo za posljedicu njenu sve veću ugroženost.¹⁵⁰ Prema riječima Carla Bildta, dogodila su se tri ili četiri incidenta koji su ocijenjeni kao slučajevi "ozbiljnih, direktnih, čak i fizičkih prijetnji, što je bio dio nastojanja Pala da je se riješi jer [...] su procijenili da ih [...] puna implementacija Dejtona ugrožava."¹⁵¹

¹⁴⁴ Carl Bildt, T. 536, 558-61.

¹⁴⁵ Robert Frowick, T. 568.

¹⁴⁶ *Ibid.*, T. 546.

¹⁴⁷ *Ibid.*, T. 575.

¹⁴⁸ *Ibid.*, T. 551-53.

¹⁴⁹ Milorad Dodik, T. 482, 488-90. Nakon izbora u novembru 1997., gđa Plavšić je u januaru 1998. imenovala g. Dodika za mandatara vlade.

¹⁵⁰ Carl Bildt, T. 554. Milorad Dodik je takođe svjedočio u tom smislu. T. 486-88.

¹⁵¹ *Ibid.*, T. 555.

90. Ključno pitanje u procesu reforme bila je reforma policije koja je bila povod žestokog sukoba. Kako je objasnio Carl Bildt, postojeće policijske snage u BiH su formirane kao podrška rukovodstvima svake od strana i "imale su u svom sastavu lokalne siledžije [...] koji su dovedeni da obavljaju prljave poslove svih strana" u sukobu.¹⁵² Reforma je bila nužna kako bi se ponovno uspostavila vladavina prava i omogućio povratak izbjeglica bez nasilja.¹⁵³ Gospođa Plavšić je podržavala reforme, što je dovelo do sukoba sa ministrom policije g. Kijcem: gđa Plavšić je smijenila Kijca te je pri povratku sa zvanične posjete u inostranstvu neko vrijeme zadržana na beogradskom aerodromu.¹⁵⁴ Nakon toga je bilo nužno da u Banjoj Luci uživa zaštitu "međunarodne zajednice".¹⁵⁵ Takođe je smijenila generala Mladića sa mjesta komandanta Vojske Republike Srpske, što je opet izazvalo napetu situaciju.¹⁵⁶ No, kako je rekao Carl Bildt, "na kraju je u Republici Srpskoj ipak prevladao ustavni poredak".¹⁵⁷

91. U međuvremenu je gđa Plavšić stupila u bliži kontakt sa OEBS-om i počela se učestalo sastajati sa Robertom Frowickom. Saopštila mu je svoju zabrinutost zbog činjenice da se ljudi oko Radovana Karadžića na Palama bave nelegalnom trgovinom i odbijaju da plaćaju carinu i poreze, zakidajući je tako za sredstva koja su joj bila potrebna da pomogne svom narodu.¹⁵⁸ Prema svjedočenju g. Frowicka, gđa Plavšić je počela da uvodi promjene u ljeto 1997. Najprije je raspustila Narodnu skupštinu Republike Srpske, što je razbjesnilo tvrdolinijaše na vlasti na Palama i rezultiralo time da je gđa Plavšić morala stalno boraviti u svojoj kancelariji, gdje su je čuvale snage SFOR-a.¹⁵⁹ Zatim je osnovala novu stranku, upustila se u energičnu kampanju koja je naglašavala borbu protiv korupcije i nelegalne trgovine, pobijedila na izborima u novembru 1997. i organizovala multietničku koaliciju koja je uspjela da sve vladine institucije preseli sa Pala u Banju Luku.¹⁶⁰ Prema riječima g. Frowicka, to je bila značajna prekretnica i napredak u

¹⁵² *Ibid.*, T. 548-49.

¹⁵³ *Ibid.*, T. 548-51.

¹⁵⁴ *Ibid.*, T. 556-57.

¹⁵⁵ *Ibid.*, T. 558.

¹⁵⁶ *Ibid.*, T. 559.

¹⁵⁷ *Ibid.*, T. 558.

¹⁵⁸ Robert Frowick, T. 578.

¹⁵⁹ *Ibid.*, T. 579-80.

¹⁶⁰ *Ibid.*, T. 581-83.

provođenju Dejtonskog mirovnog sporazuma, koji je otvorio put bližoj saradnji između rukovodstva bosanskih Srba i međunarodne zajednice, što je pak omogućilo pritek znatnih sredstava za pomoć srpskom narodu u Bosni i Hercegovini.¹⁶¹

92. Po mišljenju g. Frowicka, gđa Plavšić je bila jedini zagovornik Dejtonskog sporazuma na strani bosanskih Srba. U sukobu s Palama pokazala je hrabrost i na kraju pobijedila: zbog toga je svjedok smatra osobom koja se "borila protiv korupcije i nepravde i koja je u Republici Srpskoj bila predvodnik borbe protiv kriminala".¹⁶²

93. Dr. Madeleine Albright izjavila je da je njen prvi dojam o gđi Plavšić bio da je ona zagovornica politike koja se kreirala u Banjoj Luci i koja je svjedokinji bila odbojna. Međutim, kad se sreća sa gđom Plavšić 1997. godine, uvidjela je da ona vjeruje da je Dejtonski sporazum vrijedan podrške i da bi mogao na miran način donijeti neke od stvari za koje se ona zalagala, između ostalog dostojanstvo srpskog naroda.¹⁶³ Dr. Albright je optuženu okarakterisala kao nosioca nastojanja da se obezbijedi sprovođenje Dejtonskog sporazuma u Republici Srpskoj: "Ona se za to zalagala u vrijeme kad je to bilo veoma teško, kad je bilo onih koji su htjeli uništiti Dejtonske sporazume".¹⁶⁴ I Carl Bildt je optuženu okarakterisao kao hrabru pobornicu sprovođenja mira i odlučnu zagovornicu ustavnog poretka koja je "time preuzela veliki lični rizik".¹⁶⁵

94. Svjedočenje ovih svjedoka nije osporeno. Činjenica da su svi ti svjedoci velikog međunarodnog ugleda istupili i dali takve iskaze, mnogo dodaje na težini izjašnjenju o krivici, u smislu ublažavanja kazne. Pretresno vijeće se uvjerilo da je gospođa Plavšić u znatnoj mjeri pridonijela tome da se Dejtonski sporazum prihvati i sprovede u Republici Srpskoj. Time je dala znatan doprinos miru u regionu, i opravdano se može pozivati na to kao na faktor za ublažavanje kazne. Pretresno vijeće ovome pridaje značajnu težinu.

¹⁶¹ *Ibid.*, T. 584.

¹⁶² *Ibid.*, T. 585.

¹⁶³ Madeleine Albright, T. 514-15.

¹⁶⁴ *Ibid.*, T. 517.

¹⁶⁵ Carl Bildt, T. 564.

(iv) Dob

95. Odbrana tvrdi da je dob olakšavajuća okolnost kod odmjeravanja kazne i poziva se na Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, gdje je Pretresno vijeće kod odmjeravanja kazne uzelo u obzir faktor dobi.¹⁶⁶ Odbrana navodi da se i u međunarodnoj i u nacionalnoj sudskoj praksi dob može smatrati olakšavajućim faktorom u odmjeravanju kazne i upućuje na predmet *Papon protiv Francuske*, koji se vodio pred Evropskim sudom za ljudska prava (dalje u tekstu: Evropski sud). U tom je predmetu devedesetogodišnji žalilac (kojeg je francuski sud proglasio krivim za pomaganje i podržavanje zločina protiv čovječnosti) tvrdio da je zbog kombinacije faktora dobi i zdravstvenog stanja kazna zatvora u suprotnosti sa članom 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima, koja propisuje da "niko ne smije biti podvrgnut mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni".¹⁶⁷ Sud je ocijenio da

poodmakla dob nije prepreka pritvoru prije suđenja niti kazni zatvora ni u jednoj od država članica Savjeta Evrope. Međutim, u kombinaciji s drugim faktorima, kao što je zdravstveno stanje, dob se može uzeti u obzir bilo prilikom izricanja kazne ili za vrijeme izdržavanja kazne (npr. kad se kazna zatvora zamijeni uslovnom kaznom ili kućnim pritvorom).

Iako nijedna od odredbi Konvencije izričito ne zabranjuje kaznu zatvora nakon određene dobi, Sud je već imao prilike primijetiti da bi, u određenim okolnostima, držanje u zatvoru starije osobe tokom duljeg vremenskog perioda moglo otvoriti pitanje člana 3. Ipak, valja imati na umu konkretne okolnosti svakog pojedinog predmeta [...].¹⁶⁸

¹⁶⁶ Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 47, gdje se odbrana poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 533.

¹⁶⁷ Puno ime Evropske konvencije glasi: "Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda". Potpisana je 1950., a stupila je na snagu 1953.

¹⁶⁸ *Papon v. France*, European Court of Human Rights (dalje u tekstu: ESLJP), Zahtjev br. 64666/01, 7. juni 2001. (dalje u tekstu: *Papon protiv Francuske*).

Međutim, nakon što je razmotrio cjelokupne činjenice, sud je odbacio Paponovu žalbu kao neprihvatljivu, ocijenivši da njegova situacija nije dovoljno teška da bi potpadala pod član 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima.¹⁶⁹

96. Odbrana se takođe poziva na nacionalne krivičnopravne sisteme Velike Britanije, Australije i Kanade, gdje sud pri odmjeravanju kazne može uzeti u obzir poodmaklu dob kao olakšavajuću okolnost.¹⁷⁰ Nadalje, odbrana je podnijela izvještaj o zdravstvenom stanju gđe Plavšić, u kojem se iznosi zaključak da će se stanje optužene "vremenom pogoršavati, posebno u uslovima stresa izazvanog krivično-pravnom situacijom i zatvorskim uslovima života. Sadašnje stanje bolesnice zahteva dalju redovnu lekarsku kontrolu i lečenje."¹⁷¹

97. Odbrana napominje da je optuženoj 72 godine i tvrdi da pri odmjeravanju zatvorske kazne valja uzeti u obzir njenu dob, očekivani životni vijek i opšte zdravstveno stanje. Što se tiče očekivanog životnog vijeka, odbrana se između ostalog poziva na Demografski godišnjak Savjeta Evrope iz 2001. i Izvještaj Međunarodne zdravstvene organizacije iz 2001., te zaključuje da je očekivani životni vijek gđe Plavšić 8,2 godine.¹⁷² Odbrana naglašava da su njena dob i očekivani životni vijek ključni faktori u odmjeravanju kazne koja joj se može izreći i tvrdi da se i u regionalnim i u međunarodnim pravnim instrumentima može naći uvjerljivo potkrepljenje za tvrdnju da se niko ne bi trebao naći u situaciji da čitav svoj preostali životni vijek provede u zatvoru, bez nade da će ikad biti pušten na slobodu. Odbrana se poziva na više izvora, među ostalim i na "Opšti izvještaj o postupanju sa dugogodišnjim zatvorenicima" koji je 1975. pripremila Potkomisija XXV Evropske komisije o problemima kriminaliteta u kojem se kaže da je "nehumano doživotno zatvoriti neku osobu bez ikakve nade da će biti

¹⁶⁹ Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 48; *Papon protiv Francuske*.

¹⁷⁰ *Ibid.*, par. 48-49.

¹⁷¹ Medicinska dokumentacija Biljane Plavšić, zavedena kao povjerljiv i zapečaćen dokument, 14. decembar 2002., str. 3.

¹⁷² Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 51-53, 76.

oslobođena" i da "nikom ne bi trebalo uskratiti šansu za eventualno oslobođenje".¹⁷³ Osim toga, odbrana ističe da su Norveška, Španjolska i Portugal ukinule doživotni zatvor i zamijenile ga maksimalnim zatvorskim kaznama, te da se u Rumunjskoj ne može izreći kazna doživotnog zatvora osobama starijim od 60 godine, a u Ukrajini osobama starijim od 65 godina.¹⁷⁴

98. Odbrana se takođe poziva na prvu prvostepenu presudu o kazni u predmetu *Erdemović*, gdje se, između ostalog, navodi da izrečena kazna, kao i izvršenje kazne, moraju uvijek biti u skladu sa minimalnim zahtjevima humanosti i dostojanstva, propisanim raznim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima.¹⁷⁵ S tim u vezi, odbrana tvrdi da su proporcionalnost i individualni pristup ključna načela za utvrđivanje kazne koja se može izreći optuženom. Ona zaključuje da je izricanje optuženoj "kazne zatvora koja se praktički svodi na doživotni zatvor, kad je u pitanju žena stara 72 godine, direktno vezano za zabranu okrutnih i neuobičajenih, kao i nehumanih i ponižavajućih oblika kažnjavanja".¹⁷⁶

99. Optužba se takođe bavila pitanjem poodmakle dobi kao potencijalne olakšavajuće okolnosti. Optužba tvrdi da je primjereno da Pretresno vijeće razmotri taj faktor, ali se ne slaže s odbranom u pogledu težine koju mu valja pridati.¹⁷⁷ Optužba primjećuje da, premda je jedno pretresno vijeće Međunarodnog suda uzelo u obzir poodmaklu dob optuženog u odmjeravanju odgovarajuće kazne, do sada se ni u jednom predmetu pred Međunarodnim sudom nije razmatralo pitanje u kojoj mjeri poodmaklu dob optuženog treba smatrati olakšavajućim faktorom, te stoga valja posegnuti za jurisprudencijom drugih pravosudnih organa.¹⁷⁸

¹⁷³ *Ibid.*, par. 54-55. Odbrana se takođe poziva na "Rezoluciju (76) 2 o postupanju sa dugogodišnjim zatvorenicima" /Resolution 76(2) on the Treatment of Long-Term Prisoners/ koju su 17. februara 1976. usvojili ministri predstavnici u Savjetu Evrope.

¹⁷⁴ *Ibid.*, par. 55. Odbrana dalje napominje da je njemački Ustavni sud presudio da je kazna doživotnog zatvora u skladu s Ustavom, uz napomenu da u tim slučajevima treba ispitati nije li došlo do eventualnog kršenja principa ljudskog dostojanstva, te da se nikom ne smije uskratiti mogućnost oslobođenja.

¹⁷⁵ *Ibid.*, par. 58.

¹⁷⁶ *Ibid.*, par. 59.

¹⁷⁷ Rasprava o kazni, T. 633-34.

100. Razmotrivši sudsku praksu Evropskog suda (uključujući predmet *Papon*), optužba tvrdi da, premda se dob optuženog može razmatrati kao faktor pri odmjeravanju kazne, nema nijedne odluke koja bi zahtijevala od suda da dob uzme u obzir ili priječila izricanje bilo kakve kazne, pa čak i doživotne, starijem prekršiocu.¹⁷⁹ Optužba zaključuje da iz jurisprudencije vezane za odmjeravanje kazne proizlaze daljnja dva faktora. Kao prvo, ni u jednom se predmetu od suda nije zahtijevalo da pri odmjeravanju kazne uzme u obzir dob optuženog. Drugo, sudovi koji jesu uzeli u obzir tu okolnost odvagnuli su taj faktor u odnosu na težinu krivičnog djela.¹⁸⁰ Optužba ističe da se u predmetu *R. v. C.* u Engleskoj, 79-godišnji optuženi žalio na kaznu zatvora od osam godina. Drugostepeni sud je potvrdio kaznu, uz komentar da je prvostepeni sudija itekako imao na umu dob i bolest žalioaca. Sud je napomenuo da se argument žalioaca da bi se lako moglo desiti da se nikad više ne vrati u društvo može primijeniti gotovo na svaku kaznu koja bi mu mogla biti izrečena, koliko god kratka bila. Sud je zaključio da je prvostepeni sudija kaznu umanjio koliko god je to bilo moguće s obzirom na stravične okolnosti počinjenog krivičnog djela.¹⁸¹

101. Što se tiče očekivanog životnog vijeka, optužba tvrdi da to što se poodmakla dob može uzeti u obzir pri odmjeravanju kazne ne znači da izrečena kazna mora biti manja od očekivanog životnog vijeka optuženog. Dakle, "dob optuženog ne umanjuje značaj zločina niti otežavajuće okolnosti vezane za krivično djelo za koje se optuženom izriče kazna".¹⁸² Optužba se poziva na predmet *R. v. S.* u kojem je engleski drugostepeni sud izričito odbacio statističke proračune kojima se prvostepeni sudija koristio pri odmjeravanju kazne osamdesetdvogodišnjaku koji je osuđen za silovanje i napastovanje svoje unuke. Pri tom je sud smatrao da "jedini dopustivi pristup kažnjavanju u ovakvom predmetu jeste da se odredi kazna koja će biti srazmjerna težini krivičnih djela, imajući pri tom u vidu dob, fizičku nemoć i prilike žalioaca."¹⁸³

¹⁷⁸ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 30.

¹⁷⁹ *Ibid.*, par. 30-31.

¹⁸⁰ *Ibid.*, par. 32.

¹⁸¹ *Ibid.*, par. 33. *R. v. C.* (1993) 14 Cr.App.R.(S.), 562, 564e. Žalilac je proglašen krivim za više teških seksualnih delikata protiv svoje petoro unučadi.

¹⁸² Rasprava o kazni, T. 634.

¹⁸³ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 32. *R. v. S.* (1998) 1 Cr.App.R.(S.) 261, 264e.

102. Naposljetku, optužba tvrdi da je u nekim predmetima pitanje starosti razmatrano zajedno sa pitanjem fizičke nemoći ili bolesti. Optužba tvrdi da te faktore ne treba brkati i ističe da o puštanju optuženog na slobodu iz humanitarnih razloga treba raspravljati kad i ako se optuženi razboli ili onemoća, a ne u ovoj fazi.¹⁸⁴

103. Razmatrajući ove argumente, Pretresno vijeće napominje da na Međunarodnom sudu nema presedana u vezi s uticajem poodmakle dobi na odmjeravanje kazne, iako je Pretresno vijeće u predmetu *Krnojelac* to pitanje pomenulo.¹⁸⁵ Pretresno vijeće sada će razmotriti odluke regionalnih i nacionalnih sudova koje bi mogle biti relevantne. Pretresno vijeće će se pozabaviti sa dva argumenta odbrane.

104. Kao prvo, Pretresno vijeće odbacuje tvrdnju odbrane da se svaka kazna veća od 8,2 godine svodi na doživotni zatvor i da bi predstavljala nehumanu ili ponižavajuću kaznu. Niti u Statutu niti u korpusu međunarodnih odredbi o ljudskim pravima nema zabrane izricanja kazne (uključujući doživotni zatvor) prekršiocu poodmakle dobi. Evropski sud je smatrao da bi u nekim okolnostima držanje u zatvoru starije osobe tokom duljeg vremenskog perioda moglo otvoriti pitanje zabrane nehumanog i ponižavajućeg postupanja. Da bi takvo postupanje bilo obuhvaćeno dosegom člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima, ono mora doseći minimalni nivo težine. Međutim, valja imati u vidu konkretne okolnosti u svakom pojedinom slučaju.¹⁸⁶ U ovom predmetu, Pretresno vijeće ne nalazi takve relevantne okolnosti: u medicinskoj dokumentaciji koju je predočila optužena ne navodi se da ona pati od bilo kakvog oboljenja koje bi bilo prepreka za izricanje zatvorske kazne.¹⁸⁷

¹⁸⁴ *Ibid.*, par. 34.

¹⁸⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 533.

¹⁸⁶ *Priebke v. Italy*, ESLJP, Zahtjev br. 48799/99, 5. april 2001.; *Sawoniuk v. the United Kingdom*, ESLJP, Zahtjev br. 63716/00, 29. maj 2001.; *Papon v. France*; vidi takođe *Kulda v. Poland*, ESLJP, Presuda, 26. oktobar 2000., preuzeto u (2002) 35 EHRR 11.

¹⁸⁷ Medicinska dokumentacija Biljane Plavšić, zavedena kao povjerljiv i zapečaćen dokument, 14. decembar 2002.

105. Drugo, Pretresno vijeće ne nalazi uvjerljivim argument odbrane da je izračun očekivanog vijeka optuženog ključni faktor pri odmjeravanju kazne. Međutim, Pretresno vijeće smatra da bi trebalo uzeti u obzir dob optužene, i to iz dva razloga. Prvo, zbog slabljenja fizičkog zdravlja u starijoj dobi, izdržavanje iste kazne teže je za stariju nego za mlađu osobu. Drugo, optuženoj osobi poodmakle dobi možda ne preostaje mnogo kvalitetnog života nakon puštanja na slobodu.¹⁸⁸

106. Stoga se Pretresno vijeće radije priklanja pristupu engleskog drugostepenog suda u gore citiranom predmetu *R. v. S.*, tj. da se odredi primjerena kazna koja odgovara težini krivičnog djela, imajući pri tom u vidu dob i prilike optužene. Iz gore navedenih razloga, Pretresno vijeće poodmaklu dob optužene smatra olakšavajućom okolnošću i pri tom uzima u obzir medicinsku dokumentaciju koja je u njeno ime podastrta.

(v) Druga pitanja

107. Valja pomenuti još jedan dokaz o ponašanju optužene, iako se odnosi na događaje za vrijeme sukoba. Riječ je o izjavi Larryja Hollingwortha od 15. decembra 2002.¹⁸⁹ Gospodin Hollingworth je od 1992. do 1994. godine radio za visokog povjerenika za izbjeglice Ujedinjenih nacija (dalje u tekstu: UNHCR), a većinu tog vremena proveo je u Bosni i Hercegovini. S optuženom se sastao u augustu 1992. i s njom razgovarao o teškom stanju u Goraždu. Gospođa Plavšić mu je skrenula pažnju na još dva muslimanska sela kojima je bila potrebna pomoć. Prema iskazu g. Hollingwortha, bez pomoći gđe Plavšić konvoj UNHCR-a za Goražde nikad ne bi stigao na cilj.¹⁹⁰ Osim toga, optužena se više puta sastala sa g. Hollingworthom u maju 1993. u Banjoj Luci, čime je ostvaren kontakt između UNHCR-a i najviših organa vlasti u regionu.¹⁹¹

¹⁸⁸ *R. v. Holyoak* (1995) 82 A Crim R 502, 507-508. Vidi i npr. *R. v. Jeffrey William Spencer Rose* (2002) NSWSC 26, 22. februar 2002., par. 23-27.

¹⁸⁹ DP 20. Izjava g. Larryja Hollingwortha koju je podnijela odbrana Biljane Plavšić, zavedena 16. decembra 2002. (dalje u tekstu: Hollingworthova izjava).

¹⁹⁰ *Ibid.* Prilikom njihovog prvog sastanka gđa Plavšić je podsjetila g. Hollingwortha da ima i bosanskosrpskih sela kojima je potrebna pomoć, ali svoju podršku pomoći za muslimanska sela nije usloвила time da se pomoć pošalje i srpskim selima.

¹⁹¹ *Ibid.*

108. Odbrana je takođe pokrenula pitanje ličnih i porodičnih prilika optužene. Tvrdi se da je optužena do trenutka počinjenja krivičnog djela vodila pošten i častan porodični, profesionalni i društveni život. Ostvarila je istaknutu akademsku karijeru kao doktor biologije i redovni profesor na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, gdje je bila i dekan.¹⁹² Optužba ovo ne osporava.¹⁹³

109. S tim u vezi odbrana iznosi da je ponašanje optuženog u pritvoru i uopšte njegova saradnja sa Pretresnim vijećem i tužiocem tokom postupka olakšavajući faktor. Od momenta svoje dobrovoljne predaje Međunarodnom sudu, tvrdi odbrana, optužena je uvijek iskazivala poštovanje prema Pretresnom vijeću i tužiocu i uvijek se u potpunosti pridržavala uslova i obaveza u Pritvorskoj jedinici i za vrijeme privremenog boravka na slobodi.¹⁹⁴ Pretresno vijeće prihvata da ovo jesu olakšavajući faktori, ali im pridaje manju važnost nego faktorima o kojima je do sada bilo riječi.

(vi) Zaključak

110. U svjetlu gorenavedenog, Pretresno vijeće zaključuje da su relevantne i značajne olakšavajuće okolnosti u ovom predmetu sljedeće:

- potvrdno izjašnjenje o krivici (zajedno sa kajanjem i pomirenjem);
- dobrovoljna predaja;
- ponašanje nakon sukoba; i
- dob.

¹⁹² Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 66.

¹⁹³ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 28.

Svakoj od ovih okolnosti Pretresno vijeće pridaje određenu težinu. Pretresno vijeće pridaje naročitu težinu potvrdnom izjašnjenju o krivici gđe Plavšić i njenom ponašanju nakon sukoba. Uzete zajedno, ove okolnosti rječito govore u prilog ublažavanju kazne.

D. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima u bivšoj Jugoslaviji

111. Član 24(1) Statuta i pravilo 101(B)(iii) Pravilnika propisuju da pretresno vijeće pri odmjeravanju kazne treba uzeti u obzir opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije.

(a) Argumenti strana

112. Što se tiče odmjeravanja kazne, i optužba i odbrana pozivaju se na član 41(1) Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: Krivični zakon SFRJ),¹⁹⁵ koji traži da se u obzir uzmu

sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je delo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike i njegovo držanje posle učinjenog krivičnog dela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca.¹⁹⁶

Nadalje, odbrana ističe i član 42(2) Krivičnog zakona SFRJ, prema kojem sudija može utvrditi da li "postoje osobito olakšavajuće okolnosti koje ukazuju da se i sa ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja".¹⁹⁷

¹⁹⁴ Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 67.

¹⁹⁵ Usvojen na zasjedanju Saveznog vijeća Skupštine SFRJ održanom 28. septembra 1976.; proglašen uredbom predsjednika Republike 28. septembra 1976.; objavljen u Službenom listu SFRJ br. 44 od 8. oktobra 1976.; stupio na snagu 1. jula 1977.

¹⁹⁶ Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 24; podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 36. Obje strane napominju da je ova praksa slična ocjeni, koju vrši Pretresno vijeće, eventualnih relevantnih otežavajućih i olakšavajućih okolnosti koje treba uzeti u obzir shodno članu 24 Statuta i pravilu 101 (B).

¹⁹⁷ Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 25.

113. Što se tiče kazne koju bi mogli optuženoj izreći sudovi bivše Jugoslavije, obje strane pozivaju se na član 142 Krivičnog zakona SFRJ, pod naslovom "Krivična djela protiv čovečnosti i međunarodnog prava". Član 142(1) glasi:¹⁹⁸

Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vreme rata, oružanog sukoba ili okupacije, naredi da se izvrši napad na civilno stanovništvo [...], da se prema civilnom stanovništvu vrše [...] mučenja, nečovečna postupanja [...] prisiljavanje na prostituciju ili silovanja [...] kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom.

Obrana napominje da ova odredba daje zakonsku snagu odredbama Ženevske konvencije IV i dvama Dopunskim protokolima koji su inkorporirani u član 2 Statuta Međunarodnog suda i primjećuje da u Krivičnom zakonu SFRJ nema odredbe koja bi izričito inkorporirala zločine protiv čovječnosti koji su sadržani u članu 5 Statuta.¹⁹⁹ Prema riječima optužbe, član 142 (1) obuhvata radnje koje čine krivično djelo koje odgovara djelu koje se tereti u tački 3 optužnice, tj. djelu za koje je gđa Plavšić priznala odgovornost.²⁰⁰

114. Kako je gore navedeno, član 142 Krivičnog zakona SFRJ predviđa strogu kaznu, tj. kaznu zatvora od najmanje pet godina ili smrtnu kaznu.²⁰¹ S tim u vezi, obrana napominje da je riječ o kazni koja je mogla biti izrečena u bivšoj Jugoslaviji u predmetno vrijeme počinjenja progona iz tačke 3 optužnice.²⁰² Obrana takođe napominje da je nakon ukinuća smrtne kazne u nekim republikama SFRJ 1997., što se ne odnosi na Bosnu i Hercegovinu, za najteža djela ustanovljena nova maksimalna kazna od 20 godina zatvora.²⁰³ Optužba pak ovome pridodaje da su, premda član 24 Statuta Međunarodnog suda ograničava maksimalnu kaznu na doživotni zatvor, i pretresno vijeće u predmetu *Čelebići* i pretresno vijeće koje je izreklo kaznu u predmetu *Tadić* smatrali kaznu doživotnog zatvora kao uporedivu kaznu koju bi sudovi u bivšoj Jugoslaviji izrekli za

¹⁹⁸ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 37, gdje se optužba poziva na predmet *Tužilac protiv Furundžije*, predmet br. IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*), par. 285 (gdje se citira član 142 Krivičnog zakona SFRJ).

¹⁹⁹ Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 28.

²⁰⁰ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 37.

²⁰¹ *Ibid.*, par. 37; podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 27.

²⁰² Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 27.

²⁰³ *Ibid.*, par. 28.

zločine za koje bi se shodno Krivičnom zakonu SFRJ "mogla izreći smrtna kazna".²⁰⁴ Optužba takođe napominje da je Bosna i Hercegovina 1998. zamijenila smrtnu kaznu, kao najtežu kaznu, dugogodišnjom kaznom zatvora u trajanju između 20 i 40 godina "za najteže oblike krivičnih djela [...] izvršene s umišljajem".²⁰⁵

115. I optužba i odbrana slažu se da Pretresno vijeće može koristiti praksu izricanja kazni na sudovima u bivšoj Jugoslaviji kao smjernicu pri utvrđivanju primjerene sankcije za optuženog, ali da Pretresno vijeće tom praksom nije vezano.²⁰⁶

(b) Diskusija

116. Pitanje da li pretresno vijeće ima diskreciono pravo da izrekne kaznu zatvora veću od 20 godina odlučno je riješilo Žalbeno vijeće koje je, tumačeći relevantne odredbe Statuta i Pravilnika, smatralo da one znače da, premda pretresna vijeća moraju imati u vidu praksu sudova u bivšoj Jugoslaviji, ta praksa ne ograničava diskreciona ovlašćenja vijeća.²⁰⁷ Međutim, mada vijeća nisu dužna da slijede tu praksu, njome se valja služiti kao pomoćnom smjernicom za odmjeravanje kazne koja treba da se izrekne: no za to nije dovoljno samo citirati relevantne odredbe krivičnog zakona bivše Jugoslavije.²⁰⁸

117. Pretresno vijeće smatra da, premda u Krivičnom zakonu bivše Jugoslavije nema odredbe koja bi se odnosila konkretno na progon kao zločin protiv čovječnosti, član 142 zabranjuje kriminalno ponašanje koje odgovara krivičnom djelu za koje je gđa Plavšić priznala krivicu, te stoga taj član daje korisne smjernice za odmjeravanje kazne.

²⁰⁴ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 38, gdje se optužba poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 1208 i na *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, Presuda o kazni, 14. juli 1997. (dalje u tekstu: Prva presuda o kazni u predmetu *Tadić*), par. 8.

²⁰⁵ *Ibid.*, par. 39, gdje se optužba poziva na *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-Tbis- R117, Presuda o kazni, 11. novembar 1999. (dalje u tekstu: Druga presuda o kazni u predmetu *Tadić*), par. 12.

²⁰⁶ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 35; podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 23.

²⁰⁷ Drugostepena presuda o kazni u predmetu *Tadić*, par. 20.

²⁰⁸ *Tužilac protiv Vasiljevića*, predmet br. IT-98-32-T, Presuda, 28. novembar 2002. (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*), par. 270, gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 418.

118. Shodno članu 24 Statuta, "krivične sankcije koje izriče pretresno vijeće ograničene su na kaznu zatvora". S tim u vezi, Pretresno vijeće napominje da zakoni koji su bili na snazi u bivšoj Jugoslaviji u vrijeme kad je gđa Plavšić počinila krivično djelo predviđaju maksimalnu kaznu od 20 godina zatvora umjesto smrtne kazne.

119. Nadalje, Pretresnom vijeću je od pomoći bio i član 41(1) Krivičnog zakona SFRJ, koji navodi faktore koje treba imati u vidu pri odmjeravanju kazne. Ovaj član na opštem je nivou sličan odredbama u vezi s odmjeravanjem kazne člana 24(2) Statuta i pravila 101(B) Pravilnika Međunarodnog suda.²⁰⁹ Konkretno, Pretresno vijeće primjećuje da član 41(1) Krivičnog zakona SFRJ propisuje da u obzir valja uzeti "lične prilike" optuženog i njegovo "držanje posle učinjenog krivičnog dela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca".

V. ODMJERAVANJE KAZNE

A. Završne riječi strana

120. U svojoj završnoj riječi na raspravi o kazni, optužba je podsjetila da je u Bosni i Hercegovini postojalo oko 400 logora i zatočeničkih objekata, napomenuvši da su, iako je veličina tih objekata varirala, kao i uslovi u njima, oni postojali u svih 37 opština pobrojanih u optužnici.²¹⁰ Optužba je istakla da je u tim logorima i zatočeničkim objektima zlostavljanje zatočenika bilo redovna pojava, te se osvrnula na stravične uslove, seksualno nasilje i mučenje koje se tamo odvijalo.²¹¹ Optužba je takođe podsjetila na žrtve masovnih ubistava počinjenih na više stotina lokacija i žrtve drugih ubistava u mnogo opština. Naglasila je da se, iako su se ti događaji desili 1992., njihov destruktivni učinak nastavlja do danas i očituje se u bolešću narušenom i skraćenom životnom vijeku

²⁰⁹ *Ibid.*, par. 271.

²¹⁰ Rasprava o kazni, T. 624. Pretresno vijeće napominje da u Prilogu C optužnice dati podaci o zatočeničkim objektima u 34 od 37 opština. Vijeće će stoga uzeti u obzir samo objekte koji su pomenuti u optužnici.

²¹¹ *Ibid.*, T. 624-26.

preživjelih i u razorenim životima udovica, siročadi i žrtava koje nose biljeg sramote.²¹² Što se općenito tiče ranjivosti žrtava, optužba je ponovila riječi g. Tokače, koji je izjavio da su bosanski Muslimani i Hrvati bili predmet ponižavanja, kako bi se u žrtvama zatro svaki trag samopoštovanja.²¹³

121. Što se tiče uloge gđe Plavšić u kampanji progona, optužba je naglasila da ona nije lično tukla nijednog zatočenika niti je ikad povukla obarač, a nije bila niti neki birokrat srednjeg ranga koji spremno sprovodi strateški cilj koji mu je prenijet odozgo. Naprotiv, ona je bila jedna od onih koji su izvršioce povelili putem zločina, i ona je u njima nadahnula osjećaj da koristeći kriminalna sredstva ostvaruju njenu viziju etnički razdvojene Bosne. Sa svojeg rukovodećeg položaja (kao jedan od dva predsjednika i kasnije član kolektivnog pa proširenog predsjedništva), gđa Plavšić je podržavala i održavala organe državne vlasti i vojne organe na lokalnom i državnom nivou kroz koje je ostvarivan cilj prisilnog etničkog razdvajanja putem kampanje progona. Optužba je iznijela da su među najvišim rukovodiocima zajedničkog zločinačkog poduhvata drugi vršili veći uticaj i kontrolu od gđe Plavšić, da ona nije učestvovala u utvrđivanju i planiranju cilja prisilnog etničkog razdvajanja i da je u njegovom sprovođenju imala manje značajnu ulogu. No, optužba je naglasila da to razlikovanje ne umanjuje odgovornost gđe Plavšić kao lidera, niti opravdava njenu ulogu u sistematskom i uspješnom nastojanju da se ljudi protjeraju putem kampanje progona.²¹⁴

122. Optužba je iznijela tvrdnju da je zadatak Pretresnog vijeća da odmjeri kaznu koja će odgovarati postupcima optužene, ne samo prema neposrednim žrtvama nego i prema čovječanstvu u cjelini, u kampanji progona koja je uništila bezbrojne živote i kolektive: zbog svog obima i težine, ova nehumana djela predstavljaju napad i negaciju samog čovječanstva.²¹⁵

²¹² *Ibid.*, T. 626-27.

²¹³ *Ibid.*, T. 632-33.

²¹⁴ *Ibid.*, T. 630-31.

²¹⁵ *Ibid.*, T. 620.

123. Odbrana je u svojoj završnoj riječi pred Pretresnim vijećem ponovila da, budući da se gđa Plavšić potvrdno izjasnila o krivici po tački 3 optužnice te da je saglasna sa navodima u "Činjeničnim osnovama", nema neslaganja između optužbe i odbrane o karakteru stravičnih zločina koji su se desili 1991. i 1992.²¹⁶ Odbrana je naglasila manje značajnu ulogu gđe Plavšić u ostvarenju plana progona, i istakla napore koje je preduzela 1992. godine kako bi g. Hollingworthu kao predstavniku UNHCR-a omogućila da dostavi humanitarnu pomoć muslimanskim selima.²¹⁷ Odbrana je takođe citirala izjavu g. Hollingwortha da je, u okviru rukovodstva Republike Srpske, "gđa Plavšić najmanje kriva".²¹⁸

124. Odbrana je gđu Plavšić opisala kao osobu koja svojim potvrdnim izjašnjenjem o krivici ne samo da nije pokušala da izbjegne odgovornost za svoje zločine, nego je "učinila sve kako bi istina izašla na vidjelo pred ovim Međunarodnim sudom i pred čitavim svijetom".²¹⁹ S tim u vezi odbrana se pozvala na svjedočenje g. Bildta i dr. Borainea koji su smatrali da je svojim priznanjem gđa Plavšić doprinijela utvrđivanju istine o kampanji progona i na taj način pomogla procesu pomirenja, za žrtve individualno i za regiju kao cjelinu.²²⁰ Odbrana je ponovila riječi g. Tokače koji je priznanje krivice gđe Plavšić ocijenio kao "izuzetno hrabar i važan gest".²²¹

125. Odbrana je takođe citirala svjedočenje dr. Borainea:

[...] kad se sagleda dosadašnje ponašanje gđe Plavšić, kako u smislu težine njenog zločina, tako i u smislu promjene u njenom ponašanju i njeno prihvatanje odgovornosti i priznanje, čini se da u neku ruku ona ima još jednu šansu, i to je pohvalno, ali što je mnogo važnije, mislim da ljudi u bivšoj Jugoslaviji zaslužuju još jednu šansu, da se odmaknu od predrasuda i mržnje iz prošlosti [...] a ako njeno ponašanje i njeni postupci i riječi mogu pomoći ljudima u tom dijelu svijeta [...] onda se nadam da će s vremenom i uz mnogo hrabrosti uski nacionalizmi izgubiti teren, a da će njihovom mjestu izrasti

²¹⁶ *Ibid.*, T. 640.

²¹⁷ *Ibid.*

²¹⁸ *Ibid.*, T. 640-41; DP 20; Hollingworthova izjava.

²¹⁹ *Ibid.*, T. 641.

²²⁰ *Ibid.*, T. 648-49.

²²¹ *Ibid.*, T. 648, gdje se citira Mirsad Tokača (T. 408).

pluralistička društva izgrađena na ljudskim pravima i vladavini prava. Činjenica jeste da nema drugog izbora koji bi garantovao održivi mir u regionu.²²²

B. Zaključci

126. Prihvatajući da razmjeri tih zločina potvrđuju tvrdnje tužioca, Pretresno vijeće ne zanemaruje ni činjenicu da se ti zločini nisu desili nekoj bezimenoj grupi nego konkretnim muškarcima, ženama i djeci, koji su bili zlostavljani, silovani, mučeni i ubijani.²²³ Zbog toga, kao i zbog činjenice da su ti užasavajući postupci ponovljeni tako mnogo puta, treba izreći značajno dugu kaznu zatvora. Pretresno vijeće je već konstatovalo da se radi o krajnje teškom zločinu. Od toga se u odmjeravanju kazne i polazi.

127. Štaviše, ovo teško krivično djelo po mišljenju Pretresnog vijeća još više dobiva na težini zbog rukovodećeg položaja optužene. Umjesto da općenito spriječi ili ublažava posljedice zločina, ona je ohrabivala i podržavala one koji su za njih odgovorni. Kazna mora odražavati i taj faktor.

128. Uvaživši olakšavajuće faktore, naročito činjenicu da je optužena kao bivši rukovodilac priznala zločine, prihvatila odgovornost i izrazila kajanje, optužba je u svom Podnesku o odmjeravanju kazne ispravno istakla da te faktore valja na primjeren način dovesti u ravnotežu sa težinom zločina i otežavajućim faktorima. Optužba tvrdi da je kazna primjerena u ovom slučaju zatvor u trajanju od najmanje 15, a najviše 25 godina.²²⁴ Optužba je ovu tvrdnju ponovila na raspravi o kazni.²²⁵

²²² *Ibid.*, T. 649-50, gdje se citira Alex Boraine (T. 608).

²²³ *Ibid.*, T. 622. Kao što je optužba rekla u nastavku svoje završne riječi: potrebno je žrtve promatrati kao osobe, ne kao masovnu i neizdiferenciranu grupu, i imati na umu individualno proživljene trenutke boli i strave.

²²⁴ Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, par. 43.

²²⁵ Rasprava o kazni, T. 638.

129. Pretresno vijeće je uzelo u obzir sve faktore vezane za težinu krivičnog djela, kao i otežavajuće i olakšavajuće okolnosti. Vijeće je također imalo u vidu potrebu za retribucijom i odvracanjem i opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima u bivšoj Jugoslaviji.

130. Pretresno vijeće smatra da optužba u svojim argumentima u vezi sa kaznom nije pridala dovoljnu težinu dobi optužene i značajnim olakšavajućim okolnostima u vezi sa njenim potvrđnim izjašnjenjem o krivici i ponašanjem nakon sukoba.

131. Odbrana, sa druge strane, nije iznijela nikakvu preporuku o tome koja bi kazna bila odgovarajuća, nego smatra da bi, budući da je očekivani životni vijek optužene osam godina, svaka kazna veća od toga bila ravna doživotnom zatvoru i stoga neprimjerena.²²⁶ Pretresno vijeće je već zaključilo da je pozivanje na očekivani životni vijek irelevantno. Pored toga smatra da kazna od osam godina zatvora ne bi odgovarala težini ovog krivičnog djela.

132. Pretresno vijeće ima zadatak da izrekne kaznu 72-godišnjoj bivšoj predsjednici za njeno učešće u zločinu najveće težine. Sa druge strane, Vijeće nalazi vrlo značajne olakšavajuće okolnosti, naročito njeno potvrdno izjašnjenje o krivici i ponašanje nakon sukoba. Ipak, neopravdana blagost ne bi bila na mjestu. Nijedna kazna koju Vijeće izrekne ne može u cijelosti izraziti užas svega što se dogodilo, niti stravične posljedice za hiljade žrtava. Odvagnuvši faktore koji su gore navedeni, Pretresno vijeće je došlo do zaključka da je u ovom predmetu primjerena zatvorska kazna u trajanju od 11 godina.

C. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru

133. Optužena je u pritvorskoj jedinici provela period između 10. januara 2001. i 6. septembra 2001., između 14. i 19. decembra 2002. i dan 26. februar 2002. Shodno pravilu

²²⁶ Podnesak odbrane o odmjeravanju kazne, par. 76; rasprava o kazni, T. 651.

101(C) Pravilnika, optužena ima pravo da joj se vrijeme provedeno u pritvoru, koje ukupno iznosi 245 dana, uračuna u izdržavanje kazne.

VI. DISPOZITIV

134. Iz gorenavedenih razloga, nakon što je razmotrilo argumente strana, dokaze izvedene na raspravi o kazni te Statut i Pravilnik, **PRETRESNO VIJEĆE OSUĐUJE** Biljanu Plavšić na kaznu zatvora u trajanju od 11 godina i **ODREĐUJE** da ima pravo da joj se u izdržavanje kazne koju je izreklo Pretresno vijeće, koja počinje teći sa danom izricanja ove Presude o kazni, uračuna 245 dana, kao i vrijeme koje će još eventualno provesti u pritvoru čekajući na okončanje žalbenog postupka. Shodno pravilu 103(C) Pravilnika, Biljana Plavšić ostaje u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne završe pripreme za njen transfer u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu se engleski tekst smatra mjerodavnim.

/potpis na originalu/

Richard May, predsjedavajući sudija

/potpis na originalu/

Patrick Robinson

/potpis na originalu/

O-Gon Kwon

Dana 27. februara 2003.
U Hagu,
Nizozemska

[Pečat Međunarodnog suda]